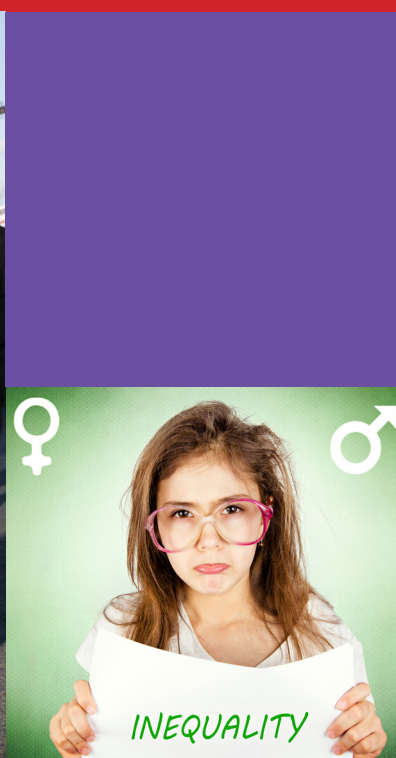

HANTERA KONTROVERSIELLA FRÅGOR

UTVECKLA STRATEGIER FÖR ATT HANTERA SPÄNNINGSFÄLT OCH UNDERVISNINGEN OM KONTROVERSIELLA FRÅGOR I SKOLAN

Ett verktyg som gör det lättare för rektorer och skolledare att hantera spänningsfält och undervisning om kontroversiella frågor i skolan. Utarbetat i samverkan mellan Österrike, Cypern, Irland, Montenegro och Storbritannien, med bidrag av Albanien, Frankrike och Sverige.

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

HANTERA KONTROVERSIELLA FRÅGOR

UTVECKLA STRATEGIER FÖR ATT HANTERA
SPÄNNINGSFÄLT OCH UNDERVISNINGEN
OM KONTROVERSIELLA FRÅGOR I SKOLAN

Ett verktyg för skolans ledning
och seniora ledare

De åsikter som uttrycks i denna publikation är upphovsmännens egna och återspeglar inte nödvändigtvis Europarådets officiella hållning.

Med ensamrätt. Ingen del av denna publikation får översättas, reproduceras eller överföras, i någon form eller på något sätt, elektroniskt (cd-rom, internet osv.) eller mekaniskt, inklusive genom fotokopiering, inspelning eller ett datalagrings- eller datahämtningsystem, utan skriftligt tillstånd från direktoratet för kommunikation (F-67075 Strasbourg Cedex eller publishing@coe.int).

Omslagsfoton: Shutterstock
Layout: Jouve, Paris
Photos: Shutterstock

Council of Europe Publishing
F-67075 Strasbourg Cedex
<http://book.coe.int>

Original title:
Managing controversy
Developing a strategy for handling
controversy and teaching
controversial issues in schools
A self-reflection tool for school
leaders and senior managers t

© Europarådet, januari 2017
Printed at the Council of Europe

Title of the Swedish translation:

HANTERA KONTROVERSIELLA FRÅGOR
UTVECKLA STRATEGIER FÖR
ATT HANTERA SPÄNNINGSFÄLT
OCH UNDERVISNINGEN OM
KONTROVERSIELLA FRÅGOR I SKOLAN

Text originated by, and used with the permission of, the Council of Europe.

This translation is published by arrangement with the Council of Europe, but under the sole responsibility of the translator.

© Swedish National Agency for Education, November 2017

Denna publikation bygger på materialet *Undervisa om kontroversiella frågor genom utbildning i demokratiskt medborgarskap och mänskliga rättigheter*. Tillsammans utgör de ett heltäckande stöd för kompetensutveckling på området.

Innehåll

TACK	5
FÖRORD	6
FÖRORD TILL DEN SVENSKA UPPLAGAN	7
INLEDNING	9
1. SKOLANS LEDNING	15
2. SKOLANS VÄRDEGRUND OCH KULTUR	19
3. UNDERVISNING OCH LÄRANDE	23
4. LÄROPLANEN	25
5. ELEVINFLYTANDE	29
6. VÄGLEDNING OCH STÖD	33
7. VÅRDNADSHAVARNAS ROLL	37
8. RISKHANTERING	41
9. KOMPETENSUTVECKLING	45
BILAGA I – EN CHECKLISTA ÖVER MÖJLIGA ÅTGÄRDER	49
BILAGA II – HANTERA KONTROVERSIELLA FRÅGOR: VAD INNEBÄR DET FÖR SKOLANS LEDNING – ETT VÄGLEDANDE DOKUMENT	53
HÄNVISNINGAR OCH RESURSER	61

Tack

Hantera kontroversiella frågor publiceras inom ramen för EU:s/Europarådets pilotprogram "Human Rights and Democracy in Action", vars syfte är att genomföra principerna i Europarådets stadga om utbildning i demokratiskt medborgarskap och mänskliga rättigheter.

Författare

Ted Huddleston och David Kerr

Projektpartner

Susanne Reitmair-Juárez, Democracy Centre, Wien, Österrike

Sigrid Steininger, federala ministeriet för utbildning och kvinnofrågor, Wien, Österrike

Pavlina Hadjitheodoulou-Loizidou och Despo Kyprianou, Cyprus Pedagogical Institute, utbildnings- och kulturministeriet, Cypern

Aidan Clifford och Mary Gannon, City of Dublin Vocational Education Committee Curriculum Development Unit, Irland

Bojka Djukanović, UNESCO Chair in Education for Democratic Citizenship and Human Rights, University of Montenegro, Montenegro

David Kerr och Ted Huddleston, Citizenship Foundation, London, Storbritannien

Associerade partner

Tommy Eriksson, Skolverket, Sverige

Astrit Dautaj, Institute for Development of Education, Albanien

Europarådet

Yulia Pererva, Marc Hory

Förord

Spänningsfält och kontroversiella frågor är centrala inslag i våra demokratiska samhällen. Att lära sig hur man hanterar sådana frågor måste därmed också vara kärnan i en effektiv utbildning i demokratiskt medborgarskap och mänskliga rättigheter (EDC/HRE). Som professor Bernard Crick konstaterade i sin inflytelserika rapport från 1998, *Education for citizenship and the teaching of democracy in schools*, som ledde till införandet av medborgarskap som ett obligatoriskt ämne i England 2002:

Alla behöver respektera människor som har andra värderingar och lära sig att föra en dialog med dem. Det är avgörande för den demokratiska processen och nödvändigt för att skapa en kultur som främjar demokrati och mänskliga rättigheter. (Crick 1998)

Europarådet genomför stora insatser för att främja utbildning i demokratiskt medborgarskap, mänskliga rättigheter och interkulturell dialog och för att främja och undervisa om betydelsen av demokratisk kultur. Det är därför naturligt att Europarådet, i samarbete med EU, har hjälpt en rad partners i de europeiska länderna att utarbeta material genom 2015 års pilotprogram om utbildning i medborgarskap och mänskliga rättigheter.

Denna publikation kommer mycket lägligt. Unga människor i Europa vill gärna diskutera samhällsfrågor. Många gånger kan de dock inte diskutera dessa frågor i skolan, eftersom många lärare anser att frågorna är för utmanande och för svåra att hantera. Utan hjälp att hantera frågorna och utan någon som vägleder förståelsen, dialogen och lärandet lämnas snarare unga med ilska och förvirring.

Att undervisa om kontroversiella frågor innebär stora pedagogiska utmaningar.

Lärarna måste till exempel agera mot kränkande behandling, samtidigt som de främjar en öppen dialog och yttrandefrihet i klassrummet. Det gäller också att för undervisningen hitta strategier som inte leder till kritik för att man tar ställning för någon åsikt. Allt detta väcker frågor om lärarens akademiska frihet och vilken roll lärarens egna åsikter och värderingar ska ha.

Skolledningen behöver ta ställning till en rad policyfrågor: Hur stöttar man lärare vars undervisning kan innehålla kontroversiella frågor? Hur förbättrar man dialogen på skolan, till exempel genom demokratiska former för skolans styrning? Hur skapar man en kollegial samsyn när det gäller skolans värdegrund? Hur garanteras en likvärdig utbildning av hög kvalitet? Hur bemöter man oro från vårdnadshavare och från andra aktörer utanför skolan?

Denna publikation är till hjälp på båda nivåerna. Den bygger på materialet *Undervisa om kontroversiella frågor genom utbildning i demokratiskt medborgarskap och mänskliga rättigheter*, och ger rektorer och skolledare praktiska tips om hur man hanterar och reagerar på kontroversiella frågor i och utanför skolan.

Förhoppningsvis kommer *Hantera kontroversiella frågor* med tiden att användas tillsammans med den tidigare utgivna *Undervisa kontroversiella frågor* för att förbättra hanteringen av kontroversiella frågor i en hela-skolan-ansats och förbättra undervisningen om kontroversiella frågor i skolorna i hela Europa. Detta kommer att vara till nytta för ungdomarna, bidra till bättre utbildning i demokratiskt medborgarskap och mänskliga rättigheter och skydda och stärka våra demokratier.

Ted Huddleston

David Kerr

Citizenship Foundation (UK)

oktober 2016

Förord till den svenska upplagan

Utbildningen i skolan ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna. Var och en som verkar inom utbildningen ska främja de mänskliga rättigheterna och aktivt motverka alla former av kränkande behandling.:

Populism, polarisering och aktörer med förtyckande ideologier påverkar skolan och ställer krav på skolans uppdrag och roll. I det arbetet krävs att lärare inte backar undan från undervisning i frågor som uppfattas som kontroversiella. Kontroversiella frågor kan exempelvis uppstå inom områden som behandlar jämställdhet, jämlikhet, hållbar utveckling och miljö, rättigheter, religion, ekonomi och ideologi. Vad som uppfattas som kontroversiellt kan variera mellan länder, mellan olika skolor och över tid.

Genom att utveckla förmågor som att kunna lyssna på andras åsikter och formulera egna, inta ett kritiskt förhållningssätt och tillämpa källkritik så kan propaganda och konspirationsteorier genomskådas och mer sakliga samtal hållas. Det handlar också om att skolan ska främja ett öppet samtalsklimat som präglas av tillitsfulla relationer och ett inkluderande förhållningssätt.

I Europarådets nätverk Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education (EDC/HRE) arbetar Sverige tillsammans med andra medlemsländer för att implementera Europarådets stadga om utbildning i demokratiskt medborgarskap och i mänskliga rättigheter (antagen 2010). Som ett led i detta arbete gav Skolverket ut Europarådets material Teaching Controversial Issues - through Education for Democratic Citizenship and Human Rights som är ett stöd för pedagoger att hantera kontroversiella frågor i undervisningen.

För att ge skolledare strategiskt stöd finns Managing Controversial Issues – Developing a strategy for handling controversy and teaching controversial issues in schools som även den nu översatts till svenska. Översättningen är finansierad av Nordiska ministerrådet.

Under 2017 genomfördes en pilottest av materialet i de nordiska länderna på initiativ av Norge i egenkap av ordförande i Nordiska ministerrådet 2017. Pilottesten har genomförts inom ramen för Nordiska Ministerrådets program Demokrati, Inkludering och Säkerhet (DIS).

Materialet är inte anpassat till enskilda länders förhållanden. Anpassningar till den lokala kontexten kan därför behövas.

Med kunskap, gemensam kraft och vilja kan vi stå upp för demokrati och mänskliga rättigheter.

Peter Fredriksson

Generaldirektör, Skolverket

Inledning

Det framgår tydligt att det finns stora fördelar med att undervisa om kontroversiella frågor. Lika tydligt framgår hur viktig undervisningen är för att alla unga människor i ett modernt samhälle ska få en hållbar utbildning i demokrati och mänskliga rättigheter. (Skolledare, Montenegro)

Vi måste ta itu med de komplicerade och utmanande kontroversiella frågor som uppstår i den dagliga interaktionen med och mellan eleverna, och erbjuda dem en trygg plats där de kan diskutera idéer, ifrågasätta åsikter och utveckla och finslipa språket och förmåga till kritiskt tänkande. (Skolledare, Sverige)

Konflikter är en oundviklig och växande del av livet, och följaktligen av livet i skolan. Men få rektorer och skolledare i europeiska skolor får någon formell utbildning i att hantera kontroversiella frågor i skolan. I utbildningsprogrammen för framtida rektorer och skolledare nämns det sällan och området kontroversiella frågor tas sällan eller aldrig upp inom fortbildningen.

Att hantera kontroversiella frågor är ett verktyg för rektorer och skolledare som har tagits fram för att fylla denna lucka. Verktöget främjar reflektion över hur spänningsfält hanteras på skolan. Det innehåller även praktiska tips om hur man på ett mer proaktivt och strategiskt sätt kan ta itu med dessa frågor.

Huvudbudskapet är att man inte behöver vara rädd för, att diskutera svåra och kontroversiella frågor utan att de bör ses som en del av livet i skolan. När frågorna hanteras på rätt sätt har de stora sociala och utbildningsmässiga fördelar.

Vad är kontroversiella frågor?

Med kontroversiella frågor menar vi frågor som väcker starka känslor och skapar spänningar i samhället.⁷ Frågorna har stor bredd – allt från gudstjänstlokaler på en mindre ort till globala frågor om att minska växthusgasutsläppen. Frågorna är också olika i olika länder. Samkönade äktenskap är t.ex. relativt oproblematiskt i vissa europeiska länder, men högst kontroversiellt i andra. Vissa kontroversiella frågor har en lång och utdragen historia, kopplad till en viss geografisk region t.ex. konflikten i Nordirland och kurdernas situation i Turkiet. Andra, t.ex. nätmobbning och risken för att unga människor radikaliserar, har uppstått relativt nyligen.

Var uppstår kontroversiella frågor i skolan?

Kontroversiella frågor kan uppstå inom alla områden i skolan. För enkelhetens skull kan vi tala om tre huvudområden.

- ▶ **Läroplan** – när konflikter uppstår i samband med skolans ämnen, kurser eller aktiviteter (enskilda ämnen, ämnesövergripande, utanför schemat eller en kombination av dessa), t.ex. med anledning av synen på utvecklingsläran i naturkunskapsämnet och i biologin
- ▶ **Kultur** – meningsskiljaktigheter samband med skolans verksamhet (dess normer och regler, om hur människor interagerar och betar sig osv.), t.ex. dispyter på grund av användningen av religiösa kläder eller smycken som uppfattas som provocerande.
- ▶ **Samhälle** – när konflikter i skolan uppstår i samband med en fråga eller händelse i omvärlden (i förhållande till vårdnadshavare, lokalsamhället, nationella eller internationella händelser), t.ex. offentlig debatt om regeringens integrationspolitik som kan påverka arbetet med nyanlända elever i skolan.

7 Kerr & Huddleston (2015), s. 8.

Dessa områden är väsentliga för utbildningen i demokratiskt medborgarskap. Frågorna kan uppfattas som avgränsade men spänner ofta över flera ämnesområden. Särskilt konflikter och spänningsfält i omvärlden har stort inflytande på det som sker i skolan.

Kontroversiella frågor i läroplanen

Läroplanen är en vanlig källa till spänningsfält i skolorna. Vissa skolämnen är oftare förknippade med spänningsfält:

- ▶ **Historia** – omtvistade beskrivningar av det förflutna
- ▶ **Religion** – moraliska och existentiella frågor, olika tolkningar av religiösa texter
- ▶ **Sex- och samlevnadsundervisning** – frågor av personlig och privat karaktär
- ▶ **Samhällskunskap** – motstridiga politiska uppfattningar och ideologier
- ▶ **Litteratur** – moraliska och sociala problem och dilemman.
- ▶ **Naturkunskap** – konkurrerande teorier och tillämpningar

Spänningsfälten är ofta oförutsägbara. Kontroversiella frågor kan uppstå när som helst i undervisningen, i nästan alla ämnen, kurser eller aktiviteter.

Varför är kontroversiella frågor en mer angelägen utbildningsfråga i dagens Europa?

Det har alltid funnits spänningsfält i skolan, men utmaningarna i samband med kontroversiella frågor har blivit mycket tydligare på senare tid. Orsakerna är flera. Snabbt ökande mångfald i skolorna, ökad lyhörddhet för identitetsfrågor och uppkomsten av sociala medier och elektronisk direktkommunikation är bidragande faktorer.

Snabbt ökande mångfald i skolorna

Skolorna i Europa har aldrig tidigare varit präglade av större mångfald. Inte heller har mångfaldsbegreppet berört så många områden – inte bara kultur och religion, utan även sexuell läggning, särskilda utbildningsbehov, funktionsnedsättningar och flera andra former av individuell och gruppbaserad identitet.

Ökad lyhörddhet för identitetsfrågor

Till följd av uppmärksammade våldsdåd och oroligheter i vissa europeiska länder, en ökad medvetenhet om individens rättigheter och oro över växande sociala klyftor finns det nu en ökad medvetenhet om brister i jämlikhet i samhället. Allt detta har lett till nya och oväntade former av spänningsfält i skolorna.

Uppkomsten av sociala medier och elektronisk direktkommunikation

I en tid av massmedier och elektronisk direktkommunikation via bärbara enheter som telefoner och bärbara datorer, med direktuppkoppling till webben, blir eleverna regelbundet exponerade för vuxenvärldens konflikter och spänningsfält, både hemma och i skolan. Denna tekniska utveckling behöver skolan förhålla sig till.

Hur ska kontroversiella frågor hanteras?

Kontroversiella frågor bör inte undvikas, utan accepteras som en del av skolmiljön som kan hanteras genom samtal och dialog. Detta är det demokratiska arbetssättet. Här är samtalet och diskussionen det centrala – inte som en formell övning, utan som det självklara sättet att lösa tvister och meningsskiljaktigheter i skolan.

Eleverna måste inse att diskussioner om kontroversiella frågor har ett dubbelt syfte, vare sig de äger rum i eller utanför klassrum, elevråd, elevkår eller andra föreningar och sammanslutningar. Dessa arenor ger eleverna chansen att som en del av lärandet både samtala och diskutera utifrån sina åsikter. Eleverna tillägnar sig inte bara teoretiska kunskaper, utan lär sig också hur man hanterar spänningsfält och meningsskiljaktigheter i och utanför skolan. De är ett uttryck för och ett sätt att lära sig demokratiskt medborgarskap.

Vilka är fördelarna med att acceptera kontroversiella frågor?

Det kan vara förknippat med olust att öppna ta itu med kontroversiella frågor. Det kan tyckas enklare och säkrare att undvika eller tona ned meningsskiljaktigheterna. Men detta handlingsalternativ blir allt svårare att rättfärdiga. Unga människor i Europa har aldrig varit så medvetna om vad som händer i världen och de vill i allt högre också vara med och påverka. Eftersom nästan alla har tillgång till sociala medier kan skolorna inte längre undertrycka spänningfälten eller låtsas som om de inte finns eller inte berör skolan.

Huvudargumentet är att det är omöjligt för skolan att undvika kontroversiella frågor. Det är heller inte önskvärt. Det skulle innebära att man går miste om de många positiva fördelarna, med att öppna acceptera att det finns kontroversiella frågor och ta dem på allvar så fort de dyker upp. Fördelarna är bland annat förbättrade utbildningsresultat, en tryggare och rättvisare skola som i högre grad präglas av respekt samt ett rättvist, inkluderande och demokratiskt samhälle.

Förbättrade utbildningsresultat

Det finns redan kontroversiella frågor i flera skolämnen. Ett exempel är historia som utan kritiska beskrivningar av det förflutna skulle kunna innebära propaganda. Om man uppmuntrar eleverna att utforska och diskutera de kontroversiella frågor som uppstår i eller präglar olika ämnen kan de bredda och fördjupa sin kunskap i ämnet. Det hjälper också eleverna att utveckla och använda förmågan till kritiskt tänkande, t.ex. att känna igen stereotyper, att värdera tillförlitligheten i källor och argument, att söka efter alternativa tolkningar och perspektiv samt att på ett lämpligt sätt hantera medie- och informationsteknik. Kontroversiella frågor gör slutligen att lärandet blir förankrat i verkligheten och relevant. Det kan motivera eleverna att tillämpa sina skolkunskaper i verkliga livet.

En tryggare och rättvisare skola som i högre grad präglas av respekt

Om man uppmuntrar eleverna att diskutera kontroversiella frågor när de uppstår i skolan kan sådana frågor bli lättare att hantera och inte ge upphov till negativa spänningfält. Diskussion bidrar också till att lösa och minska befintliga problem i skolan, t.ex. kränkningar, homofobi, diskriminering och näthat. Det uppmuntrar eleverna att lyssna på andra och behandla varandra med respekt så att de värdesätter dialog, inte aggression, som ett sätt att lösa meningsskiljaktigheter.

Ett rättvist, inkluderande och demokratiskt samhälle

Elever som måste tampas med kontroversiella frågor får de medborgerliga kunskaper, värderingar och förmågor som krävs för att de ska bli välorienterade, aktiva och ansvarstagande medborgare. Detta kallas ibland "demokratisk kompetens".⁸ De lär sig att försvara sina egna och andras demokratiska rättigheter, tar ansvar och motverka diskriminering, vilket lägger grunden till ett mer rättvist och jämlikt samhälle genomlyst av aktivt medborgarskap.

Vad innebär denna typ av ansats för skolledningen?

De flesta skolor i Europa har för närvarande en passiv inställning till kontroversiella frågor. Kontroversiella frågor hanteras från fall till fall när de dyker upp. Sällan framhävs kopplingarna mellan olika kontroversiella frågor, eller kontroversiella frågor i läroplanen och de som uppstår på skolan eller i samband med händelser i omvärlden. Samtal och diskussion kanske betraktas som viktiga inslag i lärandet på ett teoretiskt plan, men att de skulle kunna användas för att lösa problem i skolan förbises ofta. Möjligheten att koppla samman diskussioner i klassrummet med andra samtalsforum i skolorna, t.ex. elevråd och elevkårer, beaktas sällan.

En sådan hållning kanske fungerade i det förflutna, men dagens situation i Europa innebär att hanteringen av kontroversiella frågor i skolan inte längre får lämnas åt slumpen. Det krävs en mer proaktiv inställning. Vad detta innebär i praktiken varierar mellan olika skolor och länder.

Olika strategier för hantering av kontroversiella frågor måste tas fram. Det kan handla om att skapa en gemensam syn på skolans kultur, koppla ihop läroplan, skolkultur och samhälle, engagera hela personalen, både lärare och andra, hantera risker och avgränsa ett särskilt ansvarsområde.

8 www.coe.int/t/dg4/education/Source/competences/CDC_en.pdf.

Skapa en gemensam syn på skolans kultur

I en skolkultur som främjar diskussion av kontroversiella frågor välkomnas olika åsikter. Alla – personal, elever eller vårdnadshavare – känner att de utan rädsla kan yttra sina åsikter. Diskussionens sociala värde och utbildningsvärde är allmänt erkänt och godtagget. För att skapa en sådan kultur måste man främja en känsla av samhörighet och ansvar i hela skolan genom att betona inkludering, jämställdhet, demokrati, elevinflytande, trivsel och liknande principer. Det innebär också att man identifierar och försöker minska eller motverka faktorer som undergräver dessa principer, t.ex. marginalisering av personer och minoriteter.

Koppla ihop läroplan, kultur och samhälle

Att hantera kontroversiella frågor handlar inte bara om att ta tag i vissa "heta potatisar" i läroplanen – det kan handla om många olika saker som uppstår i skolan. Det bygger också på förståelse för att kontroversiella frågor ofta berör olika aspekter av livet i skolan – läroplanen, skolans kultur och skolans koppling till samhället i stort. Detta måste beaktas vid beslut om hur enskilda frågor ska tacklas.

Engagera hela personalen – både lärare och andra

Eftersom spänningsfält kan avse olika aspekter av skolans verksamhet kan de även beröra alla i personalen, både lärare och övrig personal. Hur skolan hanterar kontroversiella frågor är därför av betydelse för alla i personalen. Alla kan bidra på olika sätt – t.ex. genom att fokusera på mångfald i ämnesundervisningen eller bidra till ett öppnare klimat som bygger på en gemensam värdegrund.

Hantera risker

Att vara proaktiv innebär också att man förutser vad som kan gå snett och är förberedd på detta. Det innebär också att riskerna bedöms. En strategi för att hantera spänningsfält omfattar sannolikt vissa grundläggande rutiner så att skolan är redo att agera om ett problem uppstår. Det kan röra sig om yttre konflikter som påverkar elevernas beteende eller attityder/värderingar, klagomål från oroliga vårdnadshavare eller negativ mediebevakning.

Avgränsa ett särskilt ansvarsområde

Hantering av kontroversiella frågor bör göras till ett särskilt ansvarsområde. Det ska åtminstone innebära att ledningen avsätter tid och resurser för ändamålet. I de flesta fall också genom att ge en viss person ansvaret. Skolan kan även tillsammans med eleverna behöva utarbetar formella regler för trygga klassrumssamtal. Dessa regler måste inte nödvändigtvis ha skriftlig form. Som ett särskilt område i skolans verksamhet bör även detta område omfattas av skolans systematiska kvalitetsarbete.

Vad har skolans ledning för uppgift?

I arbetet med skolans värdegrund har skolans ledning till uppgift att utveckla en gemensam syn på vad som ska uppnås och fastställa vad som måste göras för att förverkliga denna vision. I förhållande till kontroversiella frågor är det en bra början att ta fram en visionsberättelse.

En visionsberättelse är en sammanfattning av skolans värdegrund på ett område. Att fundera över vad som ska ingå i och vad som ska uteslutas från en sådan berättelse klargör begreppen. Nedan ges vissa förslag som kan underlätta detta arbete.

Utgångspunkt för en vision: förslag till principer

- ▶ Spänningsfält bör inte betraktas som ett problem, utan som en naturlig del av tillvaron i en demokrati.
- ▶ Kontroversiella frågor bör inte undvikas, utan diskuteras öppet så ofta som möjligt.
- ▶ Diskussioner om kontroversiella frågor är en väsentlig del av utbildningen i demokratiskt medborgarskap.
- ▶ Medvetenhet om att kontroversiella frågor kan dyka upp när- och varsomhelst i skolan.
- ▶ Utgångspunkten att kontroversiella frågor berör alla skolans anställda, inte bara några av dem.

För det gemensamma arbetet med skolans värdegrund är det viktigt att ha en tydlig uppfattning om spänningsfältens och de kontroversiella frågornas roll i skolan. Det ger en stabil grund för en strategi och konkreta förslag. I synnerhet hjälper det skolledarna att identifiera viktiga frågor som skolan bör arbeta med.

För arbetet med skolans värdegrund i förhållande till kontroversiella frågor har vi fastställt nio centrala åtgärdsområden. Varje område kan på ett eller annat sätt påverka hanteringen av kontroversiella frågor på skolan. Områdenas betydelse kan variera mellan olika skolor, både när det gäller situationen bland lärare och elever och hur hanteringen av kontroversiella frågor uppfattas av skolledningen.

Om t.ex. lärarna inte känner sig tillräckligt säkra för att hantera kontroversiella frågor på lektionerna kan undervisning och lärande vara ett viktigt åtgärdsområde. Om eleverna inte ser vitsen med att diskutera kanske man måste öka elevinflytandet på skolan. Om diskussionerna hindras av intolerans eller fördomar kanske man ska ta itu med skolans kultur och arbetet med tillitsfulla relationer.

Något som oftast är viktigt är kompetensutveckling. Detta är inte bara ytterligare ett åtgärdsområde, utan oftast något som även ligger till grund för åtgärder på övriga områden.

En strategi för att hantera spänningsfält: nio centrala åtgärdsområden

- ▶ Skolans ledning
- ▶ Skolans värdegrund och kultur
- ▶ Undervisning och lärande
- ▶ Läroplan
- ▶ Elevinflytande
- ▶ Vägledning och stöd Vårdnadshavarnas roll
- ▶ Riskhantering
- ▶ Kompetensutveckling

Hur underlättar Hantera kontroversiella frågor det gemensamma arbetet med skolans värdegrund?

Hantera kontroversiella frågor underlättar det gemensamma arbetet med skolans värdegrund genom att ringa in och förklara de alternativ som finns tillgängliga för rektorer och skolledare när det gäller att hantera kontroversiella frågor. Det fungerar som ett bollplank som hjälper dig att reflektera över dina antaganden och pröva dina idéer. Det fungerar även som en checklista över de frågor som ledningen kan behöva ta itu med för att förändra och påverka klimatet när det gäller arbetet med spänningsfält och kontroversiella frågor på skolan.

Använda verktyget

Vem vänder vi oss till?

Detta är ett verktyg för rektorer och skolledare på skolor i Europa.

Vad är syftet?

Verktyget ska underlätta förståelsen av hur spänningsfält och kontroversiella frågor hanteras på skolan samt hur och på vilka områden detta kan vidareutvecklas.

Hur är det upplagt?

Handboken är uppdelad i nio avsnitt. I varje avsnitt behandlas ett skolområde som kan påverka hanteringen av spänningsfält och kontroversiella frågor.

Varje avsnitt innehåller en beskrivning av det berörda området, en beskrivning av områdets roll i hanteringen av kontroversiella frågor, en fallstudie från en europeisk skola och ett praktiskt förslag som kan tillämpas på din skola.

Det innehåller också en rad korta frågor som ska stimulera till eftertanke om dina egna uppfattningar och om situationen på skolan. Dessa frågor är centrala för verktygets ändamål och gör att ledningen kan få en bild av huvudalternativen.

Hur används verktyget?

Skolledningen kan använda verktyget på en rad olika sätt, bland annat för att

- ▶ sätta sig in de idéer och tankegångar som finns på området,
- ▶ utvärdera den nuvarande situationen på skolan,
- ▶ planera skolans fortsatta utvecklingsarbete,
- ▶ vägleda i kompetensutvecklingen.

Efter att ha läst inledningen och avsnittet om skolans ledning, och kanske reflekterat över frågorna, bör du ha fått en inblick i den grundläggande problematiken. För att fördjupa dig bör du gå vidare till andra avsnitt och fundera över frågorna där.

Om verktyget används av skolledningen som ett led i skolans systematiska kvalitetsarbete kanske personerna i skolledningen vill besvara frågorna enskilt först, och därefter diskutera svaren inbördes.

I bilaga I finns en kort checklista över konkreta åtgärder som rektorer och skolledare kan vidta som en del i strategin för att hantera spänningsfält och undervisa om kontroversiella frågor. Dessa föreslagna åtgärder bygger på de nio avsnitten i handboken och är en sammanfattning av deras innehåll. Detta kan utgöra ett stöd i reflektionsarbetet och underlätta planeringen.

För att få en bättre inblick i verktygets teoretiska bakgrund kan du även läsa det vägledande dokumentet i bilaga II. Alternativt kan det vägledande dokumentet användas för att ökar medvetenheten om frågorna.

Så har vi arbetat

Vi har utvecklat verktyget genom pilotprogrammet "Human Rights and Democracy in Action", som Europarådet och Europeiska kommissionen genomför tillsammans. Det utformades och testades av företrädare för de europeiska länder som har deltagit i pilotprojektet.

Materialet bygger på *Undervisa om kontroversiella frågor*, det material för lärare som utarbetades i första fasen av projektet.⁹ Inspirationen och målen kommer från Europarådets stadga om utbildning i demokratiskt medborgarskap och mänskliga rättigheter¹⁰ och förklaringen om främjande av medborgarskap och de gemensamma värdena frihet, tolerans och icke-diskriminering genom utbildning (Parisförklaringen).¹¹ Det återspeglar Europarådets kärnvärden – rättssäkerhet, demokrati och mänskliga rättigheter – och dess senaste arbete för demokratisk kompetens.¹²

9 <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806948b6>.

10 www.coe.int/en/web/educ/charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education.

11 <http://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806ac875>.

12 www.coe.int/t/dg4/education/Source/competences/CDC_en.pdf.

Kapitel 1

Skolans ledning

Rektorernas och skolledarnas engagemang är avgörande för hur kontroversiella frågor bemöts i skolorna. Om dessa frågor hanteras planlöst inom ramen för enskilda ämnen eller omfattas av en större strategi beror i hög grad på rektorer och skolledare. I detta avsnitt är det meningen att du ska reflektera över rektorers och skolledares roll när det gäller att ta fram en strategi för hantering av kontroversiella frågor.

Hur griper man sig an en strategi?

Första steget i arbetet med en strategi är att öka medvetenheten på skolan om vad kontroversiella frågor är, var de kan dyka upp, varför de är viktiga och hur de kan hanteras. Det innebär att kontroversiella frågor ges en större plats i skolans undervisning. Undvik anvisningar utan uppmuntra hellre samtal som ger personal, elever och vårdnadshavare möjlighet att öppet diskutera frågor i läroplanen som de upplever som känsliga.

I första hand innebär detta att frågan tas upp med lärarna, antingen vid personalmöten eller vid möten i ämnes- eller arbetslag. Lärarna kan uppmuntras att ta upp de känsligaste ämnena, diskutera dem och förklara hur de försöker hantera dem i praktiken. Efter att frågan har tagits upp och de känsligaste frågorna ringats in kan grupper av lärare uppmuntras att frivilligt experimentera med vissa nya arbetsformer – t.ex. att pröva andra undervisningsmetoder, samarbeta med kolleger som undervisar i andra ämnen eller samordna arbetet inom ett ämne eller en årskurs.

Först därefter blir det möjligt att ta upp frågan med andra berörda, såsom elever och vårdnadshavare. De kan uppmuntras att ta upp frågor som de anser vara kontroversiella och berätta hur de tycker att dessa frågor hanteras på skolan. Denna information kan sedan användas i utvecklingsarbetet.

Detta arbete tar tid och kräver resurser – särskilt om de anställda behöver kompetensutveckling. Redan i början av arbetet med strategin bör därför tillräckligt med tid och resurser tilldelas. Detta är en anledning till att arbetet helst bör ske inom ramen för skolans systematiska kvalitetsarbete.

” På vilket område bör medvetenheten om kontroversiella frågor i första hand ökas på skolan? Varför?

Vad måste man ha klart för sig innan man börjar?

Innan man börjar utvecklingsarbetet med dessa frågor är det viktigt att ha klart för sig hur kontroversiella frågor för närvarande hanteras på skolan.

Det innebär först och främst att lärarnas kompetens och inställning måste bedömas – t.ex. deras självförtroende och förmåga att hantera motstridiga åsikter. Men klassrumsundervisningen är bara en del. Hanteringen av spänningsfält berör hela skolan. Vad som sker i klassrummet står i nära samband med vad som pågår i skolan som helhet och i omvärlden – både i positiv och i negativ bemärkelse.

Diskussioner i klassrummet kan exempelvis bli häftiga och skapa konflikter i skolan, vilket i sin tur kan skapa konflikter eller tilldra sig uppmärksamhet i omvärlden. Om relationer mellan olika grupper utanför klassrummet präglas av tillit så underlättas även diskussionerna i klassrummet. Vid bedömningen av hur kontroversiella frågor för närvarande hanteras på skolan måste man därmed ta hänsyn till en rad faktorer, både i och utanför undervisningen och skolan.

Vad behöver ledningen känna till om lärarna?

Ledningen måste i huvudsak känna till tre saker om lärarna: deras inställning till att undervisa om kontroversiella frågor, deras erfarenhet av detta och vilka undervisningsmetoder de använder för närvarande. Sådan information kan inhämtas informellt i samband med de inledande åtgärderna för att öka medvetenheten, eller genom att lärarna besvarar några korta formella frågor. Det är t.ex. särskilt viktigt att skapa medvetenhet om förutfattade meningar och fördomar. Något som riskerar att förmedlas till eleverna i undervisningen.

Lärarens kompetens och inställning: möjliga frågor

- ▶ Hur förtrogna är lärarna med begreppet "kontroversiella frågor" och definitionen av detta begrepp?
- ▶ Vilka frågor tycker lärarna är kontroversiella för närvarande?
- ▶ Förstår lärarna varför det är viktigt att undervisa om kontroversiella frågor?
- ▶ Hur säkra känner sig lärarna när det gäller att ta upp kontroversiella frågor i klassrummet?
- ▶ Hur ser lärarna på sin roll i förhållande till motstridiga åsikter?
- ▶ Vilka undervisningsmetoder och strategier använder lärarna för närvarande?
- ▶ Hur konsekvent tillämpas metoderna på skolan?
- ▶ Vilka lärande exempel finns som lärarna kan dela med sig av?
- ▶ Vilka exempel på samarbeten i och utanför skolan kan lärarna dela med sig av?
- ▶ Vilka eventuella former av kompetensutveckling för undervisning om kontroversiella frågor har lärarna genomgått nyligen?

” Hur skulle du bedöma lärarnas nuvarande förmåga kapacitet när det gäller undervisning om kontroversiella frågor? Vilka områden bör granskningen och utvecklingen inriktas på i första hand?

Vilka andra faktorer måste också beaktas?

Det är lite svårare att ange de allmänna faktorer som påverkar hanteringen av kontroversiella frågor. För det första varierar de mellan olika skolor, för det andra brukar de vara svåra att ringa in.

Det är viktigt att ta reda på vad lärarna tycker, men för att få en mer komplett och välgrundad bild kan det också vara bra att höra med den övriga personalen, eleverna och vårdnadshavarna, och på nytt, inom skolledningen, gå igenom hur t. ex. skolans värdegrund och ordningsregler uppfattas.

Andra faktorer: möjliga frågor

- ▶ Har skolan redan ett gemensamt förhållningssätt till kontroversiella frågor, antingen formellt eller informellt?
- ▶ Finns aspekter av kontroversiella frågor med i arbetet med skolans värdegrund och ordningsregler?
- ▶ Nämns kontroversiella frågor i skolans information, t.ex. i verksamhetsmålen, skolans värdeord, skolans vision eller på webbplatsen?
- ▶ I vilken utsträckning finns det en gemensam syn på hanteringen av kontroversiella frågor i skolans faktiska värdegrund och kultur?
- ▶ Vilket inflytande har eleverna på styrningen av och besluten i skolan?
- ▶ Hur öppet känner eleverna att de kan diskutera meningsskiljaktigheter på skolan?
- ▶ Hur är relationerna mellan olika elevgrupper i skolan och grupper i det lokala samhället?
- ▶ Vilka frågor har varit kontroversiella nyligen, i skolan men även lokalt, regionalt, nationellt eller på europeisk eller internationell nivå?
- ▶ Har förekomsten av kontroversiella frågor i läroplanen nyligen gett upphov till oro över att det ska hända elever, lärare eller vårdnadshavare något?
- ▶ Vilka eventuella farhågor har vårdnadshavarna på detta område?
- ▶ Vilka eventuella farhågor har lokala ideella organisationer?
- ▶ Har hanteringen av kontroversiella frågor gett skolan negativ publicitet någon gång?

” Vilka är de viktigaste faktorerna som påverkar undervisningen om kontroversiella frågor på skolan – både i positiv och i negativ bemärkelse?

Vilka kunskaper och kompetenser måste skolledningen ha för att kunna förändra verksamheten?

Kontroversiella frågor kan utmana grundläggande övertygelser och värderingar. Detta kan upplevas som ett angrepp på den egna identiteten eller på de grupper man känner samhörighet med. Ingen i skolan är undantagen från dessa känslor – inte skolledarna och cheferna. Ledningen måste därför ha särskilda kunskaper och kompetenser för att kunna förändra verksamheten.

Några viktiga kunskaper och kompetenser hos skolledningen

- ▶ Vilja att reflektera över de egna kulturella antagandena och fördomarna – hur de påverkar ledarskapet och förändringsledningen i olika situationer.
- ▶ Lyhördhet för mångfald – förstå och respektera andras värderingar och övertygelser.
- ▶ Aktivt ledarskap – verkligen lyssna på andra åsikter, och hitta gemensamma nämnare.
- ▶ Förmåga att utmana invanda övertygelser utan hot – förbereda människor på förändring och samtidigt ta hänsyn till deras historia och kultur.
- ▶ Förmåga att reagera proportionellt på kontroversiella frågor – veta när man ska agera, och när man ska avstå från att ingripa och hur man snabbt reagerar för att förhindra en kris.
- ▶ Föregå med gott exempel – använda inkluderande språk, vara lyhörd för kulturella skillnader men samtidigt hålla fast vid skolans värdegrund.
- ▶ Kunskap om miljön på skolan – de olika värderingar och övertygelser som förekommer, skolans olika intressegrupper och nyckelpersoner.

” Vilka är skolledningens starka och svaga sidor när det gäller att förändra hanteringen av kontroversiella frågor?

Fallstudie: New-Bridge Integrated College, Nordirland, Förenade kungariket

New-Bridge Integrated College är en grundskola – på Nordirland för elever i åldern 11–18 år. Skolans elever är katoliker eller protestanter och/ eller kommer från etniska minoriteter. Det blev tydligt att det fanns ett behov av en strategi för hantering av kontroversiella frågor efter att det uppstod ett problem på lektionerna i engelska.

Eleverna läste romanen *The Bog Child* i undervisningen och detta gjorde att några vårdnadshavare och lokala politiker blev misstänksamma och ifrågasatte om romanen var lämplig som skoltext. Romanen utspelar sig under konflikten och hungerstrejkerna i Nordirland på 1980-talet. Det fanns en oro för att eleverna skulle ha motstridiga åsikter om de problem som tas upp i boken, vilket skulle kunna leda till spänningar i klassen och skolan.

Skolans rektor ansåg att undervisning och lärande om kontroversiella frågor är ett viktigt sätt att främja respekten för mångfald och inkluderingen på skolan. Om eleverna fick tillfälle att diskutera kontroversiella frågor i ett tryggt tillitsfullt klassrumsklimat som bygger på en gemensam värdegrund skulle de bättre kunna förstå sina egna och andras åsikter. Det skulle också göra det möjligt för dem att utveckla kommunikativa förmågor och lära sig att vara oense på ett respektfullt sätt.

I den årliga utvärderingen och utvecklingsplaneringen slog därför rektorn och skolledningen fast att arbetet med kontroversiella frågor är ett område som behöver utvecklas på hela skolan. Detta var ett led i det mer övergripande arbetet med att främja mångfald och inkludering.

Första steget var att samla in information. Inledningsvis anordnades möten med ämnesansvariga lärare i engelska, historia, samhällskunskap och religion. Senare fick andra lärare och eleverna säga vad de tyckte om att ha undervisning om kontroversiella frågor. Samtidigt granskades det hur undervisningen såg ut i samtliga ämnen, och skolans verksamhetsmål och värdegrundsarbete sågs över för att undersöka om de berörde hanteringen av kontroversiella frågor. Skolans kartläggning visade att det användes många bra metoder och att det i samtliga ämnen fanns en rad möjligheter att undervisa om kontroversiella frågor. Utvärderingen visade dock även att det saknades en gemensam syn på vad som gör en fråga kontroversiell och konsekvens i sättet att gripa sig an undervisningen och lärandet, att arbetet med kontroversiella frågor inte uttryckligen kopplades till framtagande av skolans ordningsregler och att vissa lärare kände olust eller saknade det självförtroende och/eller den kompetens som krävs för att undervisa om vissa frågor.

Med utgångspunkt i genomgången avgjorde rektorn och skolledningen att skolan kunde utvecklas på framför allt tre områden.

- ▶ Klart fastställda undervisningsrutiner samt uppgifter och ansvarsområden för lärarna.
- ▶ Konsekventa metoder för att hantera kontroversiella frågor i alla ämnen.
- ▶ Kompetensutveckling.

Med utgångspunkt i de metoder som redan användes införde skolan en rad initiativ för att ta itu med dessa tre områden. Det rörde sig bland annat om följande:

- ▶ Se över och revidera skolans förhållningssätt till kontroversiella frågor.
- ▶ I samarbete med ämnesansvariga och lärare utveckla en hela-skolan-ansats för undervisning om kontroversiella frågor, t.ex. om att skapa ett öppet tillitsfullt klassrumsklimat som bygger på en gemensam värdegrund.
- ▶ Utarbeta riktlinjer för undervisning om kontroversiella frågor för lärare, elever, vårdnadshavare och skolledning.
- ▶ Ta fram stödmaterial, t.ex. lärarhandledning om hur man bemöter och hanterar vissa frågor.
- ▶ Ämnesövergripande samarbete t.ex. i ett projekt om konflikten i Nordirland som omfattar historia, engelska, informations- och kommunikationsteknik och konst.
- ▶ Ge möjlighet till kompetensutveckling, t.ex. genom utbildningsdagar och möten för ämneslagen.⁷

Vad ska man börja med?

Om man vill utveckla kompetens när det gäller att hantera kontroversiella frågor är det en bra början att fundera över sina egna övertygelser och värderingar, och hur de påverkar sättet att arbeta på. Rannsaka dig själv. Notera alla fördomar du kanske har om människor på grund av deras kön, religion, etnicitet, sexuella läggning eller andra former av identitet. Fundera även över om du har särskilt starka åsikter i någon fråga. En ärlig bedömning av dina egna övertygelser och värderingar är första steget mot en utvecklad ledarförmåga på området.⁸

⁷ http://ccea.org.uk/sites/default/files/docs/curriculum/area_of_learning/NewBridge_CaseStudy.pdf.

⁸ Se "Bagagekontroll", övning 1.5 i utbildningspaketet: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806d8d5c>

Kapitel 2

Skolans värdegrund och kultur

Skolans kultur är av stor betydelse för hur kontroversiella frågor hanteras på skolan. Att diskutera kontroversiella frågor kan vara obehagligt och svårt för lärare och elever, och en källa till oro för vårdnadshavarna. För att öka vanan är det därför avgörande att skapa en miljö där diskussioner om kontroversiella frågor aktivt uppmuntras och främjas.

I detta avsnitt är det meningen att du ska reflektera över vad skolans kultur betyder för hanteringen av kontroversiella frågor.

Vad är det då för kultur som behövs i skolan?

För att en kultur ska främja diskussionen av kontroversiella frågor bör den vara;

- ▶ trygg – alla kan säga vad de tycker utan att bli hånade eller löpa risk att utsättas för trakasserier eller mobbning,
- ▶ välkomnande – alla ses som individer och känner att de är en del av skolans gemenskap,
- ▶ öppen – alla kan bilda sina egna åsikter, bolla med nya idéer och diskutera och debattera olika frågor,
- ▶ inkluderande – alla kan delta i skolans verksamhet, oavsett bakgrund, identitet, erfarenheter och utmaningar,
- ▶ demokratisk – alla kan utöva inflytande när beslut fattas i skolan och uppmuntras att bidra till lösningen av problem,
- ▶ rättighetsbaserad – allas rättigheter respekteras, däribland yttrande-, tros- och religionsfriheten, likabehandlingen, integriteten och friheten från förnedrande behandling.

Fallstudie: Löwenzahnskolan, Tyskland

Löwenzahnskolan i Berlin-Neukölln ligger i ett område med många nyanlända. Det hade förekommit slagsmål bland eleverna, och även personer utanför skolan var inblandade. Skolgården var öppen och vem som helst kunde enkelt komma in utifrån. Det förekom även konflikter bland lärarna, särskilt i frågan vilka undervisningsmetoder som passar bäst för eleverna i området.

Skolledningen träffade företrädare för Amadeu Antonio-stiftelsen för att diskutera möjliga åtgärder. Amadeu Antonio-stiftelsen främjar en demokratisk kultur genom skydd av minoriteters rättigheter. Skolledningen bestämde sig för att fokusera på barnens rättigheter och skolans ordningsregler och låta eleverna påverka arbetet med ordningsreglernas utformning.

Stiftelsen anordnade en rad workshoppar, bland annat för vårdnadshavare och andra berörda i lokalsamhället, om hur man kan göra arbetet med ordningsreglerna mer demokratiskt, bland annat genom att låta eleverna delta mer än tidigare. Bland annat anordnades workshoppar för alla elever i årskurs 5.

Varje grupp kom genom att diskutera tillsammans fram med förslag på gemensamma ordningsregler – omröstning användes bara i nödfall.

Dessa förslag förmedlades därefter till alla grupperna. Representanter i elevrådet diskuterade förslagen med sina klasser och föreslog vid behov ändringar. Till sist skulle reglerna godkännas av skolledningen.

Mer än 40 ordningsregler infördes genom diskussionerna i dessa grupper. Både personalen och eleverna välkomnade detta angreppssätt och vittnade om hur det hade förbättrat relationerna och lett till en öppnare och mer inkluderande skolkultur.⁹

” I vilken utsträckning främjar kulturen på din skola diskussion om kontroversiella frågor?

Finns det kontroversiella frågor som elever eller lärare inte uppmuntras att diskutera i den rådande kulturen på skolan? Vilka frågor rör det i så fall, och varför?”

Hur är skolans nuvarande kultur?

Skolans kultur är de värderingar, övertygelser, attityder och beteenden som präglar en skola. Det är inte alltid lätt att ringa in dem exakt, men ledningen kan använda olika metoder för att skaffa sig en allmän uppfattning om situationen på skolan. Ledningen kan ta upp skolans kultur med lärarna i samband med diskussion om hanteringen av kontroversiella frågor, antingen informellt eller genom att lärarna besvarar några korta enkätfrågor.

För att inte bilden ska bli ensidig är det också viktigt att elever och vårdnadshavare får yttra sig. Enkäter om elevernas attityder kan användas i kartläggningen, liksom planer och dokumentation av arbetet mot diskriminering och kränkande behandling. Såvida inte ledningen vill göra en övergripande analys av skolans kultur är det antagligen enklare att bara fokusera på aspekter som är direkt kopplade till kontroversiella frågor. Det innebär att man väljer ett mindre antal relevanta frågor och samlar in svar på dessa, antingen informellt i en liten fokusgrupp eller skriftligen från var och en.

Skolans kultur: möjliga frågor

På denna skola:

- ▶ Hur behandlas du av andra?
- ▶ Hur trygg känner du dig?
- ▶ Vet du vem du ska vända sig till vid problem?
- ▶ Lyssnar man på dig?
- ▶ Vad har du för möjlighet att uttrycka dina åsikter?
- ▶ Hur ofta har du möjlighet att diskutera dina åsikter med andra?
- ▶ Vad har du för möjlighet att påverka skolans ordningsregler och beslut?
- ▶ Hur fungerar integrationen mellan elever med olika bakgrund och erfarenheter?
- ▶ Hur välkommen och respekterad känner man sig i skolan beroende av kön, könstillhörighet, trosuppfattning, sexuell läggning, funktionalitet, etnisk bakgrund?

Vilken typ av värderingar kan skolan ställa sig bakom?

Skolan ska vanligtvis vara neutral i förhållande till elevernas och vårdnadshavarnas värderingar, men ibland är detta inte möjligt. Ibland måste skolan ta ställning – när det gäller yttrandefrihet, sätt att bete sig, skoluniformer osv. Skolan är ingen värdeneutral arena – lagstiftning som t ex skollagen och diskrimineringslagen måste tillämpas och användas som utgångspunkt. Frågan är naturligtvis vems värderingar som ska ges företräde i vilka situationer?

⁹ Frank & Huddleston (2009), s. 34–35.

I europeiska länder ges respekten för demokratiska principer och mänskliga rättigheter företräde. Skälet är att demokrati och mänskliga rättigheter inte betraktas som något specifikt för en viss person eller grupp, utan som universella värden. De genomsyrar också Europarådets stadga om utbildning i demokratiskt medborgarskap och mänskliga rättigheter,¹⁰ som alla Europarådets medlemsländer har enats om, och Parisförklaringen,¹¹ som har undertecknats av de europeiska utbildningsministrarna. Det behöver inte vara lätt att tillämpa dessa värden, eftersom de ibland är oförenliga i praktiken, men de ger i alla fall skolans beslut en viss form av legitimitet.

Demokratiska principer och mänskliga rättigheter bygger bland annat på följande värden:

- ▶ Likabehandling.
- ▶ Rättvisa.
- ▶ Värdighet.
- ▶ Respekt.
- ▶ Icke-diskriminering.
- ▶ Icke-våld.
- ▶ Yttrandefrihet.
- ▶ Delaktighet.

” I vilken utsträckning bygger din skolas kultur på demokratiska principer och mänskliga rättigheter?

Utgår skolans ordningsregler från skolans värdegrund och dess principer om demokrati och mänskliga rättigheter?

Varför är det viktigt att vara tydlig med och förmedla dessa värden?

Genom att vara tydlig med dessa värden får lärarna en referenspunkt som gör att de kan bedöma vad som är acceptabelt i klassrummet. Det gör också att de känner sig säkrare när de ska ta itu med kontroversiella frågor. Eleverna får vägledning i sitt eget beteende och i sina relationer med andra. Genom att dessa värden förmedlas till vårdnadshavarna och andra ser de vilka normer skolans verksamhet bygger på och inser att det inte finns någon "dold agenda".

Av dessa skäl är det viktigt att så ofta som möjligt försöka förmedla dessa värden och förklara vad de bygger på, t.ex. i skolans verksamhetsmål, värdegrund eller vision.

” Hur medvetna är lärare, elever, vårdnadshavare och andra om skolans värdegrund? Hur tror du att de skulle beskriva skolans värdegrund?

Varför är det bra med diskussionsregler?

Regler för samtal och diskussion ger lärarna och eleverna en större känsla av trygghet vid hanteringen av kontroversiella frågor, vare sig det är i klassrummet eller i andra sammanhang i skolan, t.ex. på raster eller i elevrådet. Det ger dem självförtroendet att ta större risker: lärarna känner att de kan ta upp mer utmanande frågor och eleverna att de vågar vara mer frispråkiga. I allmänhet brukar diskussionsregler bli effektivare i detta avseende om eleverna själva har påverkat deras utformning.

10 www.coe.int/en/web/educ-charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education.

11 http://ec.europa.eu/education/news/2015/documents/citizenship-education-declaration_en.pdf.

” Hur vanligt är det att man fastställer regler för diskussion på skolan? Tillämpas de i alla ämnen eller årskurser, eller bara i vissa?

Bör detta anges i skolans ordningsregler eller ska det vara upp till varje enskild lärare?

Var ska man börja arbetet med?

Om ledningen vill skaffa sig en bättre förståelse av skolans kultur och hur den kan påverka hanteringen av kontroversiella frågor är det en bra början att gå runt i skolan med t.ex. en lärare, en elev och en vårdnadshavare för att samla in deras intryck och fundera över vad dessa intryck säger om skolans kultur. Ledningen kan även pröva detta med andra grupper, t.ex. framtida elevers vårdnadshavare eller tidigare elever. Elevernas iakttagelser är särskilt viktiga. Det kan vara till hjälp att ha förberett några enkla frågor (se ovan).

Kapitel 3

Undervisning och lärande

Konsekvent pedagogiskt ledarskap skapar ett klimat där lärare och elever vet vad de har att vänta sig och hur de ska bete sig. Det skapar ett tillitsfullt och välkomnande klassrumsklimat, vilket ger lärarna det självförtroende som krävs för att ta itu med nya och mer utmanande frågor och får eleverna att bli mer frispråkiga och diskussionsbenägna.

Konsekvent pedagogiskt ledarskap är både en form av kvalitetskontroll och riskhantering. Det främjar lärande och minskar risken för att problem uppstår i klassrummet eller att dessa problem sprids till resten av skolan eller ut i samhället.

I detta avsnitt är det meningen att du ska reflektera över vad konsekvent pedagogiskt ledarskap betyder för hanteringen av kontroversiella frågor.

Vad innebär konsekvent pedagogiskt ledarskap i samband med kontroversiella frågor?

Konsekvent pedagogiskt ledarskap innebär inte att alla lärare ska vara likadana. Lärarna är individer och deras personlighet bör respekteras. De måste kunna använda den undervisningsstrategi som bäst passar deras personlighet. Konsekvent pedagogiskt ledarskap i detta sammanhang innebär snarare att man har en gemensam värdegrund och praxis som är till nytta för hela skolan – både lärare, elever och vårdnadshavare.

I samband med kontroversiella frågor är konsekvent pedagogiskt ledarskap särskilt värdefullt på följande områden:

- ▶ Vad kontroversiella frågor är.
- ▶ Vad som gör en fråga kontroversiell.
- ▶ Skäl att undervisa om kontroversiella frågor.
- ▶ Skolans värdegrund.
- ▶ Regler för diskussioner.
- ▶ Beteende i klassrummet.
- ▶ Utbyte av undervisningsmetoder och strategier.
- ▶ Hantering av diskussion och debatt.
- ▶ Hantering av känslomässiga reaktioner från elevernas sida.
- ▶ Bedömningar av frågors känslighet.

” I vilken utsträckning har skolans lärare en gemensam ansats i undervisningen om kontroversiella frågor?

Kan konsekvent pedagogiskt ledarskap påverka undervisningen om kontroversiella? På vilka områden i så fall, och varför?

Hur utvecklas konsekvent pedagogiskt ledarskap?

Det effektivaste sättet att utveckla konsekvent pedagogiskt ledarskap är att ge personalen möjlighet att tillsammans planera lektioner och utveckla strategier. Lärarna kan hjälpa varandra och utbyta erfarenheter av deras arbete mellan klasser, ämnen och årskurser. Flera metoder kan underlätta ett sådant arbetssätt.

Utveckla konsekvent pedagogiskt ledarskap: möjliga metoder

- ▶ Gemensam planering – när en kontroversiell fråga är ämnesöverskridande planerar ämneslärarna gemensamt undervisningen i frågan.
- ▶ Gemensam undervisning – när kolleger med olika personliga åsikter i en fråga hjälps åt med undervisningen i frågan.
- ▶ Auskultation – när erfarna och mindre erfarna lärare auskulterar hos varandra vid undervisning i samma fråga.
- ▶ Mentorskap – när en lärare fungerar som bollplank för en nyanställd lärare eller när en mer erfaren kollega handleder en lärare inte har undervisat i på länge.
- ▶ Kritiska vänner – när en lärare samarbetar med en mindre grupp nära kolleger för att granska sättet de arbetar på, iaktta varandras undervisning och ge varandra konstruktiv återkoppling.

” Vidtas det för närvarande några formella eller informella åtgärder på skolan för att stärka undervisningen om kontroversiella frågor? Vilka är det i så fall?

Hur organiseras utvecklingsarbetet på bästa sätt?

Rektor har visserligen det yttersta ansvaret för undervisningen och lärandet, men det dagliga ansvaret bör nog helst delegeras till någon som själv kan delta i det praktiska arbetet. Två möjligheter:

- ▶ En samordnare, utvecklingsledare eller förstelärare – någon som är insatt på området, som kan föregå med gott exempel och som har tillräcklig legitimitet för att hantera ett initiativ för hela skolan.
- ▶ En tankesmedja eller arbetsgrupp – en liten grupp anställda som är intresserade av kontroversiella frågor, från olika ämnen eller årskurser, med befogenhet att vid behov låta elever delta i gruppen.

Fallstudie: Lijepa Naša-skolan, Tuhelj, Kroatien

Under en sommarkurs i Montenegro startade tre anställda på Lijepa Naša-skolan – rektorn, en klassföreståndare och en lärare i engelska – ett projekt inriktat på att öka elevernas medvetenhet om vikten av kommunikation i konfliktsituationer, och om strategier för att hantera en sådan konflikt.

När de kom tillbaka till skolan anordnade de en rad workshopar för kollegerna om undervisnings- och inlärningsmetoder som främjar tolerans, konfliktlösning utan våld och med empati i klassrummet. De samarbetade med grupper av klassföreståndare och hjälpte kollegerna att konsekvent införliva aktiva inlärningsmetoder i den dagliga ämnesundervisningen, t.ex. diskussioner, rollspel och presentationer, för att hjälpa eleverna att uttrycka sina åsikter, delta i diskussioner och förhandla fram kollektiva beslut.¹²

” Hur viktigt är det med ett formellt system för samordning och främjande av undervisning om kontroversiella frågor? Varför?

Var ska man börja?

Om ledningen vill utveckla det konsekventa pedagogiska ledarskapet i undervisningen om kontroversiella frågor är det en bra början att göra en enkel konsekvensundersökning. Detta innebär att man sammanställer en kort förteckning med påståenden om undervisning om kontroversiella frågor. Därefter får lärarna gradera dem enligt upplevd skala från "instämmer helt" till "instämmer inte alls". Det kan röra sig om förståelse av skälen till att undervisa om kontroversiella frågor, användning av samtalsregler, vad som ingår i skolans värdegrund och undervisnings- och inlärningsstrategier.

¹² Huddleston (2014), s. 12.

Kapitel 4

Läroplanen

Undervisningen om kontroversiella frågor äger inte rum i ett vakuum, utan ingår i skolans läroplan. Den formella läroplanen i sig kan sällan ändras, men hur den genomförs kan i hög grad påverka hanteringen av kontroversiella frågor. Det sätt på vilket läroplanen som helhet kan användas som stöd för hanteringen av kontroversiella frågor är därför ett viktigt moment när undervisningen ska stärkas på området. I detta avsnitt är det meningen att du ska reflektera över vad läroplanen som helhet betyder för hanteringen av kontroversiella frågor.

Hur kan läroplanen användas som stöd för hanteringen av kontroversiella frågor?

Läroplanernas del 1 och 2 kan fungera som stöd för hanteringen av kontroversiella frågor. För det första genom att skapa ett klimat som bygger på en gemensam värdegrund: ett klimat där spänningsfält inte ses som något farligt, utan som en naturlig del av tillvaron i en demokrati, där en rad olika åsikter beaktas, där mångfalds- och identitetsfrågor hanteras på ett lyhört sätt och där diskussion, inte hotelser och våld, används för att lösa konflikter.

För det andra genom att ge eleverna möjlighet att utveckla och använda den samarbetsförmåga och det kritiska tänkande som krävs för att på ett konstruktivt sätt hantera spänningsfält. Det kan exempelvis röra sig om att lyssna, uttrycka en åsikt, argumentera, känna igen stereotyper, bedöma tillförlitligheten i källor och argument och söka efter alternativa tolkningar och perspektiv.

Vad innebär detta i praktiken?

I praktiken innebär detta att personalen ska inse att kontroversiella frågor berör alla ämnen. Första steget är att få lärarna att hitta beröringspunkter mellan de kontroversiella frågorna och deras ämnen.

Hitta möjligheter i läroplanen: planering i grupp

Lärarna bildar grupper som ska identifiera frågor som är kontroversiella för närvarande – i skolan, lokalt, regionalt, nationellt och internationellt. Först identifierar de och formulerar frågor som redan omfattas av skolans läroplan. Sedan funderar de över kvarvarande frågor (som sannolikt är många fler) och rangordnar dem efter hur relevanta de förutsätts vara för de ungdomar som de möter.

Grupperna väljer sedan ut de mest relevanta frågorna och försöker hitta beröringspunkter mellan dessa frågor och olika ämnen i läroplanen. Därefter förmedlar grupperna dessa beröringspunkter till ämneslagen eller de ämnesansvariga lärarna. Dessa grupper av lärare kan sedan diskutera hur dessa frågor kan införlivas i ämnesundervisningen. Det bästa är om grupperna är blandade, med olika ämneslärare. Syftet är att inledningsvis öka medvetenheten om problemet.

” I vilken mån anser skolans personal att hanteringen av mångfald och olikheter är en fråga som berör läroplanernas del 1 och 2?

Hur viktigt är det enligt dig att se detta som en fråga som berör läroplanen som helhet? Varför?

Hur kan möjligheterna i alla ämnen tillvaratas?

Alla ämnen kan på en rad konkreta sätt bidra till utvecklingen av ett klassrumsklimat som främjar hanteringen av kontroversiella frågor.

Hur möjligheterna i alla ämnen tillvaratas: möjliga åtgärder

- ▶ Identifiera – mångfalden i ämnet – bland annat genom motstridiga åsikter, olika perspektiv, värdekonflikter och kulturella eller andra skillnader.
- ▶ Använda verkliga problem som utgångspunkt för lärandet – skolrelaterade utmaningar som t ex kränkningar och diskriminering.
- ▶ Ge eleverna möjlighet att uttrycka sig och diskutera – både i mindre grupper och inför hela klassen.
- ▶ Utveckla samarbetsförmågan och förmågan till kritiskt tänkande – vilket inbegriper diskussionsförmåga.
- ▶ Uppmuntra eleverna att föreslå egna diskussionsämnen – och även följa upp spontana förslag när så är lämpligt.

” Hur väl tycker du att tillämpningen av skolans läroplan på din skola främjar hanteringen av kontroversiella frågor?

**Finns det områden som skulle behöva utvecklas?
Vilka områden är det i så fall, och varför?**

Vilka är de största hindren för förändring på området?

Vad kan olika ämnen bidra med i arbetet med kontroversiella frågor?

Flera metoder kan införlivas i undervisningen i samtliga ämnen, men varje ämne kan också bidra med något unikt. Därför är det en viktig del av utvecklingsarbetet på området att uppmuntra lärarna att reflektera över de typer av kontroversiella frågor som ett visst ämne har särskilda förutsättningar att ge förståelse för. Även om detta varierar mellan olika länder kan vi här anföra några allmänna exempel.

- ▶ Litteratur – förståelse för personliga frågor, t.ex. sexualitet, och sociala frågor, t.ex. rasism och likabehandling eller attitydförändringar över tid.
- ▶ Språk – förståelse för olika länder och kulturer, kulturförbindelser, attityder.
- ▶ Historia – olika perspektiv på det förflutna, nationalismens, fascismens, antisemitismens och islamofobins ursprung, synen på kön, sexualitet och funktionsnedsättning under historien.
- ▶ Naturkunskap – utvecklingsläran, klimatförändringar, djurförsök, stamcells forskning eller genetiskt modifierade livsmedel.
- ▶ Religion – religiös mångfald, tolkningar av religiösa texter, användning av religiösa symboler som krucifix och hijab.
- ▶ Sex- och samlevnadsundervisning – sexuell läggning, hbtq-rättigheter, abort eller narkotikaanvändning.
- ▶ Matematik – olika talsystem, användning och missbruk av statistik, t.ex. när det gäller brott och invandring.
- ▶ Samhällskunskap – olika politiska system, politiska partier, politik och ideologier.

- ▶ Idrott – kulturella attityder till idrott, könsrelaterade mönster inom idrotten, kontroversiella frågor som dopning.
- ▶ Bild – kulturella attityder till konst, konst som propaganda och protest, användning av konst för informationsändamål.
- ▶ Informations- och kommunikationsteknik – unga människors radikaliserings via sociala medier, pornografi, personlig integritet på internet, e-demokrati och onlinekampanjer.
- ▶ Geografi – lokala frågor, t.ex. uppförande av kyrkor och moskéer, rennärings, exploatering av naturskyddade områden, trafikplanering och segregering, eller globala frågor, t.ex. rättvis handel, migration, klimatförändringar och etisk turism.
- ▶ Musik – kulturella attityder till musik, musik som propaganda och protest, rasistiska och sexistiska texter i musik.

Fallstudie: Veljko Drobnjaković-skolan, Risan, Montenegro

Även om det separata ämnet "medborgarfostran" redan fanns i den nationella läroplanen tyckte skolans rektor att detta inte räckte och att diskussion om frågor som rör demokrati och mänskliga rättigheter bör fungera som vägledning för lärarna i alla ämnen. Om detta begränsas till ett enda ämne i läroplanen får det inte riktigt eleverna att tänka och känna sig som aktiva medborgare.

Rektorn ringade in relevanta frågor med hjälp av en företrädare för en lokal icke-statlig organisation och en kollega från skolan. Lärarrådet kunde sedan se till att dessa frågor togs upp i en rad olika läroplansämnen, bland annat engelska, italienska, geografi, historia, biologi, samhällskunskap och naturkunskap.¹³

” Vilka kontroversiella frågor ser inte ut att komma med när ni utgått från läroplanen? Vilka ämnen skulle du helst hänföra dem till?¹³

Var ska man börja?

Om ledningen vill uppmuntra personalen att ta upp fler kontroversiella frågor i undervisningen är det en bra början att anordna "läroplansövergripande speeddejting". Ordna borden med tre stolar på varje sida. Dela upp personalen i grupper om sex. En grupp får inte omfatta flera personer från samma ämne. Dela upp varje grupp i tre par kring varje bord. Varje par ska identifiera minst en kontroversiell fråga som berör båda deras ämnen. Roterat ett steg i gruppen efter några minuter och upprepa. Paret antecknar sina idéer och diskuterar dem efteråt med de övriga kollegerna.

¹³ Huddleston (2014), s. 13.

Kapitel 5

Delaktighet och inflytande

Graden av delaktighet och inflytande präglar diskussionerna och samtalsklimatet på skolan. Elever som regelbundet får göra sina röster hörda i frågor som rör dem, och vars åsikter tas på allvar, uppskattar oftare diskussionsmöjligheter och vill bidra. De känner oftare att de kan vara frispråkiga och att de kan hantera motstridiga åsikter och ståndpunkter. Framför allt är det större chans att de utvecklar sina kommunikativa och kritiska förmågor och känner sig säkra vid diskussioner. Därför är delaktighet och inflytandet utan tvekan en viktig faktor för hanteringen av kontroversiella frågor.

I detta avsnitt är det meningen att du ska reflektera över vad delaktighet inflytandet betyder för hanteringen av kontroversiella frågor.

Hur underlättar delaktighet och inflytandet hanteringen av kontroversiella frågor?

Delaktighet och inflytandet underlättar hanteringen av kontroversiella frågor på i huvudsak tre sätt: a) genom att bidra till en positiv värdegrund och kultur på skolan, b) genom att utveckla undervisningen och c) genom att påverka skolans policy och beslutsfattande.

Delaktighet och inflytandet bidrar till en skolmiljö, både i och utanför klassrummen, där alla synpunkter uppskattas och alla känner sig inkluderade. Det ger eleverna en känsla av gemenskap och gör att de ser ett värde i mångfald och olikhet.

Delaktighet och inflytandet gör att eleverna kan spela en aktiv roll i undervisningen och i sitt eget lärande. Eleverna kan föreslå och välja ut kontroversiella frågor för diskussion, yttra sig om de använda undervisningsmetoderna, kontrollera om undervisningsmaterialen är vinklade och ta fram riktlinjer för gästtalare, såsom politiker och offentliga tjänstemän.

Elevinflytandet gör att eleverna kan påverka hur kontroversiella frågor hanteras på skolan. De kan t.ex. lämna feedback om hur kontroversiella frågor hanteras, utvärdera upplevelsen av olika undervisningsmetoder, ta reda på vad eleverna har för utbildningsbehov, fästa uppmärksamheten på nya och framväxande spänningsfält och vara med och fatta beslut om skyddsåtgärder – t.ex. när det gäller externa föredragshållare eller, när så är lämpligt, blockering av webbplatser med skadligt innehåll.

” Vad har skolans personal i allmänhet för inställning till elevinflytande, både i klassrummet och i skolan som helhet?

Finns det en gemensam syn på vad elevinflytandet är bra för och hur det kan användas? Hur ser denna samsyn ut i så fall?

Så främjas delaktighet och inflytande

Det viktigaste skolledningen kan göra för att främja delaktighet och inflytande är att se till att elevernas åsikter tas på allvar av de vuxna på skolan – särskilt av anställda på högre befattningar och personer i skolledningen. Elevinflytande som bara är för syns skull leder till att eleverna tappar motivationen och att relationerna mellan personalen och eleverna undergrävs.

Eleverna måste ha verkligt inflytande – möjlighet att påverka beslut som betyder mycket för deras och deras kamraters liv. Det innebär också att alla ska ha möjlighet att påverka, oavsett ålder, förmåga eller bakgrund. Det är viktigt att vara tydlig med att alla samhällsgrupper har rätt till inflytande och att allas röst räknas.

Fallstudie: Lark Rise Academy, Dunstable, England, Storbritannien

Lark Rise Academy är en lågstadieskola med elever i åldern 3–9 år. I fokusgrupper framkom det att eleverna var missnöjda med elevrådet. De tyckte att det inte representerade alla elever. Endast några få elever var ansvariga, men många fler ville delta. Det riktades också kritik mot att endast elever med gott uppförande fick delta.

Eleverna ville gärna hitta en ny struktur som skulle göra det möjligt för alla elever att delta i besluten. De beslutade att ha klassråd varje vecka.

Mötena varar i 30 minuter och leds av klassföreståndaren, med elevassistenten som protokollförare. Varje klass på skolan diskuterar samma frågor, som i allmänhet fastställs av rektorn. Frågorna kan röra en rad tankeväckande teman, t.ex. hemläxor, hur lektionerna i engelska kan göras mer intressanta, problem på skolgården eller barns rättigheter. Varje elev deltar i dessa möten, även treåringarna i förskolan. Eleverna uppmanas att fundera över och motivera sina svar. Man lyssnar på alla elevsvar – och antecknar. Eleverna informeras om alla beslut som är ett resultat av dessa möten.¹⁴

**” Vad tror du att eleverna tycker om elevinflytandet på din skola?
Tycker eleverna att de tas på allvar?**

**I vilka skolfrågor har eleverna störst inflytande?
Finns det några skolfrågor eleverna inte bör kunna påverka?
Vilka frågor är det i så fall, och varför?**

Vilka former av elevinflytande finns det?

Det finns olika former av elevinflytande. I sin enklaste form är inflytandet begränsat till att eleverna säger vad de tycker. I sin mest avancerade form kan eleverna leda kollektiva åtgärder med både elever och vuxna. På den grundläggande nivån ses eleverna som en källa till information om skolan. På högre nivå går de i bräschen för förändring. I takt med att eleverna blir äldre och mognar kan de ges mer komplicerade och ansvarsfulla uppgifter. I alla åldrar kan dock de flesta elever utföra enkla uppgifter på alla nivåer och bör uppmuntras till detta. Ju mer engagerade de är, desto mer motiverade blir de. Det finns många olika typer av elevinflytande.

Typer av elevinflytande

Vi kan föreställa oss att elevinflytandet är en skala från uttryckande av åsikter till ledarskap.

- ▶ Uttryck – kommer med åsikter
- ▶ Samråd – uppmanas att komma med åsikter
- ▶ Medverkan – deltar i möten
- ▶ Medinflytande – har en formell funktion i beslutsfattandet
- ▶ Aktivt deltagande – identifierar problem och tar fram lösningar
- ▶ Ledarskap – planerar och fattar beslut¹⁵

” Var på skalan ligger elevinflytandet på din skola?

¹⁴ www.smartschoolcouncils.org.uk/school-council-case-studies/lark-rise-academy/.

¹⁵ www.studentsatthecenter.org/sites/sci.dl-dev.com/files/Motivation%20Engagement%20Student%20Voice_0.pdf.

Vad krävs det för stöd för att utveckla delaktighet och inflytandet?

Många elever har inte tillräckligt självförtroende för att uttrycka sig öppet i grupp, eller den förmåga att argumentera som krävs för vissa typer av elevinflytande. Sannolikt behövs viss handledning och stöd av kamrater, vilket i sin tur kräver stöd från ledningens sida – t.ex. i form av en samordnare.

Graden av delaktighet och inflytandets i klassrummet är i första hand beroende av undervisande lärare. Det beror delvis på hur personalen ser på elevinflytandets roll i undervisningen och lärandet, och hur väl de lyckas främja det. Främjandet av delaktighet och inflytande sammanfaller med främjandet av diskussion och kräver liknande angreppssätt. Diskussioner om kontroversiella frågor kan till och med betraktas som en aspekt av elevinflytande, och omvänt.

” Finns det för närvarande någon i skolans personal som har särskilt ansvar för elevinflytandet?

Om elevinflytandet tycks strida mot andra utbildningsmål?

Att eleverna kan vara frispråkiga är viktigt både för elevinflytandet och för hanteringen av kontroversiella frågor. Ibland kan detta dock tyckas strida mot andra utbildningsmål, såsom främjandet av nationella värden eller förebyggandet av radikaliserings – t.ex. inom ramen för den brittiska regeringens ”Prevent”-strategi. Skolledarna kanske anser att det strider mot skolans plikt att främja vissa värden om eleverna får uttrycka sina åsikter fritt.

I sådana situationer är det viktigt att komma ihåg att elever kan vilja uttrycka även extrema åsikter. Detta kan vara en del av ungdomens sätt att testa gränser och måste inte ses som ett hot mot skolans ”officiella” värden.

Det är också viktigt att komma ihåg att yttrandefriheten är en grundläggande mänsklig rättighet i europeiska länder, som endast kan begränsas för att skydda en annan mänsklig rättighet.

” Finns det andra utbildningsmål eller krav på din skola som tycks strida mot elevinflytandet? På vilka områden i så fall, och hur?

Vilka andra faktorer brukar hindra eleverna att vara frispråkiga i skolan? Hur bör dessa faktorer hanteras?

Var ska man börja?

Om skolledningen vill utveckla arbetet med delaktighet och inflytandet på skolan är det en bra början att undersöka hur lektionerna ser ut. I detta syfte kan eleverna ges ett kort frågeformulär om en lektion. Vilka möjligheter hade eleverna att uttrycka sina åsikter, diskutera frågor, komma med förslag och liknande? Upplys personalen om att formuläret ska delas ut men avslöja inte vilken dag. Dela ut frågeformuläret i slutet av en av lektionerna. Eleverna fyller i formuläret om lektionen i början av nästa lektion. Skolans ledningsgrupp kan sedan analysera resultaten och lägga fram en rapport. Alla i personalen får en kopia av rapporten och slutsatserna i rapporten används i skolans utvecklingsarbete. Frågeformulären kan antingen delas ut till alla elever på skolan eller enbart till eleverna i en viss årskurs.

Kapitel 6

Vägledning och stöd

Att ta itu med kontroversiella frågor kan vara jobbigt för både personalen och eleverna. Det ger upphov till grundläggande lojalitets- och identitetsfrågor. Det väcker också starka känslor och kan vara förenat med olust och leda till splittring. Behovet av personlig vägledning och stöd, för både lärare och elever, är därför en avgörande faktor för framgångsrik hanteringen av kontroversiella frågor.

I detta avsnitt är det meningen att du ska reflektera över vad personlig vägledning och stöd betyder för hanteringen av kontroversiella frågor.

På vilka områden är det sannolikt att lärarna behöver stötts?

Lärarna behöver sannolikt stötts av två anledningar. Den första anledningen är att de ska övervinna den första oron över att undervisa om vissa frågor, så att de känner sig säkra och inte undviker dem. Det kan vara oro på grund av lärarens egna moraliska eller religiösa hållning, brist på ämneskunskap eller kompetens och tankar på vad som kan gå snett, t.ex. att läraren förlorar kontrollen i klassrummet, att eleverna blir upprörda eller att vårdnadshavarna klagar.

Den andra anledningen är att lärarna behöver hjälp med att personligen hantera de problem som uppstår i undervisningen eller till följd av denna. Det kan röra sig om ordningsproblem, problem med trygghet och studiero, upplevelser av kränkande behandling, konflikter eller motsättningar mellan olika grupper, vårdnadshavarnas reaktioner, trakasserier eller hotelser – i eller utanför skolan. Detta innebär också att läraren får hjälp med att acceptera eller hantera eventuella egna fördomar som påverkar lärarens hantering av en fråga.

” Vilka är de vanligaste orosmomenten för skolans personal när det gäller att undervisa om kontroversiella frågor?

Vad kan skolans ledning göra?

Det viktigaste skolledningen kan göra för att stötta personalen i sådana påfrestande situationer är att försöka skapa ett klimat som gör det lättare för lärarna att be om hjälp. Det innebär att ledningen är lyhörd för och känner igen situationer som kan framkalla ett plötsligt behov av vägledning eller stöd, och i rätt tid vidtar proportionella åtgärder. Det innebär också att den skolledningen och ansvarig huvudman ger extra stöd under särskilt påfrestande eller svåra perioder.

Stötta personalen i påfrestande situationer: möjliga åtgärds punkter

- ▶ Ordningsregler och rutiner – en tydlig ram för ledningens och personalens ansvar i centrala frågor som trygghet och studiero, arbetet mot kränkande behandling samt kommunikation med vårdnadshavare och externa aktörer som socialtjänst och polis och civilsamhälle.
- ▶ Formell vägledning – för undervisning om kontroversiella frågor, bl.a. tips på hur man agerar utifrån skolans värdegrund och sina egna värderingar.
- ▶ Lärarforum – möjligheter för lärarna att ta upp bekymmer, t.ex. personalmöten eller arbetsgrupper.
- ▶ Coachning – möjligheter till personligt och känslomässigt stöd från erfarna kolleger, bland annat råd om hur man hanterar nya och utmanande frågor.
- ▶ Kompetensutveckling – för hantering av kontroversiella frågor i skolan.
- ▶ Kontakter med andra skolor – lära sig hur personalen på andra skolor hanterar svåra situationer.
- ▶ Stödmaterial – praktiska referensmaterial som kan användas på lektionerna, t.ex. om hur man bemöter kränkningar eller grovt språk.
- ▶ En mentor i kontroversiella frågor – en erfaren kollega som kan ge individuellt stöd.
- ▶ Introduktion – hjälpa nyanställda att förbereda sig på de utmaningar som kan uppstå när de tar itu med kontroversiella frågor för första gången.

” Hur benägna är skolans anställda att be om hjälp i jobbiga situationer?

Finns det sätt att hjälpa anställda som är utsatta för påfrestningar på grund av att de måste undervisa om något de anser vara kontroversiellt? Vilka sätt är det i så fall?

Vilket stöd är det sannolikt att eleverna behöver?

Det är jobbigt för både elever och lärare att ta itu med kontroversiella frågor, men på vissa sätt kan den känslomässiga utmaningen vara större för eleverna. Eleverna kan känna sig hotade och förvirrade när de konfronteras med åsikter som strider mot sina egna, familjens eller skolans värdegrund. De kan vara generade över att uttrycka sina åsikter på grund av rädsla för att bli förlöjligade eller svara "fel". De kan bli mobbade eller utsatta för rasistiska eller andra former av angrepp på grund av sina övertygelser och sitt utseende – antingen personligen eller via sociala medier, i och utanför skolan.

” Har det funnits elever på skolan som har behövt personligt stöd på grund av kontroversiella frågor? Vad var i så fall problemet och hur tog skolan tag i detta?

Så kan skolan ge stöd

Det viktigaste skolledningen kan göra är att försöka skapa en miljö där eleverna känner sig trygga och uppmuntras att tala, och där man lyssnar på dem. Det innebär att de anställda måste lära känna eleverna som individer och vara medvetna om deras behov. Eleverna måste veta att det finns vuxna på skolan som de kan tala med om sina bekymmer.

Stötta eleverna i påfrestande situationer: möjliga åtgärds punkter

- ▶ Ordningsregler – en tydlig ram för vem som gör vad när det gäller exempelvis åtgärder mot mobbning, säkerhet på nätet och arbetet med trygghet och studiero.
- ▶ Kompetensutveckling i hur man på ett tryggt sätt hanterar känsloladdade frågor i klassrummet.
- ▶ Formella riktlinjer för att känna igen när en elev är i riskzonen och för hur man tar tag i detta, även i förhållande till indoktrinering i extremistiska ideologier.
- ▶ Särskilt skyddsombud – en person som eleverna kan vända sig till för att få känslomässigt stöd och som är första kontaktpunkten för elever, vårdnadshavare, lärare och övrig personal samt andra berörda i alla barnskyddsfrågor.
- ▶ Undervisning om hur man hanterar olika former av påtryckningar från kamraternas sida.
- ▶ Engagemang från vårdnadshavarnas och samhällets sida – nära samarbete med vårdnadshavarna i frågor som rör enskilda elevers trivsel samt med företrädare för lokalsamhället, t.ex. samhällsledare och religiösa ledare.

Fallstudie: Home Counties, England, Storbritannien

På en parallellskola i Home Counties klagade den enda judiska pojken i skolan på att han mobbades av en brittisk-pakistansk skolkamrat, som fick hjälp av flera andra. Pojken kallades "Kristusmördare" och anklagades för att mörda palestinier. Han fick höra att han skulle få sota för judarnas brott och att Förintelsen aldrig hade ägt rum. Mobbningen skedde dagligen, inte endast på skolan utan även under tågresan hem. Han blev inåtvänd och började skolvägra.

Skolan sökte vägledning och stöd hos kommunens stödtjänst för etniska minoriteter. Konsulenten ordnade möten med skolledaren och cheferna för att diskutera hur saken bäst skulle hanteras. Pojkarnas vårdnadshavare ombads komma till skolan och saken diskuterades med dem.

Det beslutades att bästa sättet att gå vidare var att bjuda in den lokala imamen och den judiska familjens rabbi till diskussionerna. Båda talade med de ansvariga pojkarna och deras vårdnadshavare om incidenterna. De stöttade även den drabbade pojken och hans familj.

I samband med de lokala muslimernas fredagsbön talade imamen om behovet av fred och försoning. Konsulenten följde upp dessa insatser med att anordna ett skolmöte för att diskutera effekterna av rasistiskt präglad mobbning. På lektionerna i olika ämnen hade eleverna möjlighet att tillsammans med läraren fördjupa sig i frågorna och förstå rasismens och mobbningens negativa inverkan på skolmiljön och människor som utsätts för den. Den rasistiskt präglade mobbningen upphörde.¹⁶

**” Hur väl förberedd är din skola på att hantera problem bland eleverna på grund av undervisningen om kontroversiella frågor?
Finns det några områden som är särskilt viktiga att stärka?
Vilka områden är det i så fall, och varför?**

Var ska man börja?

Om skolledningen vill skapa ett skolklimat som bygger på en kollegial samsyn gällande skolans värdegrund är det en bra början att tillbringa lite tid i klassrummet med en lärare som vill ha hjälp med att undervisa om en kontroversiell fråga. Presentera några konkreta strategier och förklara eller visa genom rollspel hur de ska användas i klassrummet, t.ex. främjande av diskussion, olika former av frågor osv. När du tittar in på lektionerna ska du klargöra att du har kommit för se hur läraren tillämpar strategierna i praktiken, inte för något annat syfte. Eftersom du är närvarande kan läraren pröva strategierna utan någon större risk för att eleverna ska vara ohörsamma. Ju längre tid du kan tillbringa i klassrummet, även om du sitter med datorn längst bak, desto mer förstår eleverna att både ledningen och läraren tar undervisningen på allvar. Om du har ont om tid kan du turas om med andra kolleger i skolledningen.

¹⁶ www.sgsts.org.uk/SupportForVulnerablePupils/EMTAS/Shared%20Documents/Recording%20and%20reporting%20racist%20incidents.pdf.

Kapitel 7

Vårdnadshavarnas roll

Det är inte ovanligt att vårdnadshavarna är tveksamma till delar av vad deras barn lär sig i skolan. Ofta beror det bara på ett missförstånd. I andra fall kan det vara frågan om en principalsak – t.ex. en vårdnadshavare som vänder sig emot att barnet lär sig vissa saker, med hänvisning till trosuppfattning eller politisk ideologi. Om man bygger upp relationer med vårdnadshavarna kan det bli lättare att snabbt reda ut missförstånd och ta itu med problem innan de växer sig större. Det är därför ett viktigt moment i hanteringen av kontroversiella frågor.

I detta avsnitt är det meningen att du ska reflektera över vad relationerna med vårdnadshavarna betyder för hanteringen av kontroversiella frågor.

Hur bygger skolan upp relationerna med vårdnadshavarna?

Hanteringen av kontroversiella frågor främjas bäst av tillitsfulla relationer. Vårdnadshavarna måste känna att skolan arbetar för barnets bästa, utan att ha någon "dold agenda". De måste kunna lita på att undervisningen om alla kontroversiella frågor är lyhörd och balanserad och beaktar en rad olika åsikter – även deras egna. Denna tillit kan byggas upp på flera olika sätt.

Bygga upp relationer med vårdnadshavare: viktiga åtgärder

- ▶ Lär känna vårdnadshavarna och lyssna på deras åsikter.
- ▶ Få dem att känna sig delaktiga.
- ▶ Engagera dem i skolans verksamhet.
- ▶ Informera dem om hur skolan hanterar kontroversiella frågor.

” I vilken mån ställer sig vårdnadshavarna bakom skolans arbete?

Hur viktigt är det att skapa ett tillitsfullt klimat mellan skolan och vårdnadshavarna? Hur kan detta på bästa sätt uppnås?

Hur får man vårdnadshavarna att känna sig delaktiga?

För att vårdnadshavarna ska känna sig delaktiga måste de behandlas som individer. Deras egen roll som uppfostrare av sina barn kanske också måste erkännas. Framför allt måste de känna sig välkomna på skolan, vilket exempelvis kan uppnås genom att de enkelt kan kontakta eller stämma möte med skolans personal. Ledningen bör försöka förmedla detta i kommunikationen och kontakterna med vårdnadshavarna, t.ex. i logotyper och vision, verksamhetsmål, webbplatser, nyhetsbrev, skolans ingångar och reception, på föräldramöten och skolevenemang.

” Vidtar skolan särskilda åtgärder för att vårdnadshavarna ska känna sig välkomna på skolan? Vilka är det i så fall?

Varför är det bra om vårdnadshavarna engageras?

När det gäller kontroversiella frågor får man mer förståelse och stöd från vårdnadshavarna ju mer direkt engagerade de är i skolans verksamhet. Om vårdnadshavarna är engagerade i skolans verksamhet ser de med egna ögon vad skolan försöker uppnå. Det bidrar till att missförstånd reds ut och eventuell oro dämpas.

Vårdnadshavarna kan engageras i skolans verksamhet på många olika sätt. Här är några:

- ▶ Delta i samråd om skolans ordningsregler, t.ex. genom enkäter. I vilken utsträckning vårdnadshavarna kan vara med och fatta beslut varierar mellan olika länder. Sådana möjligheter bör alltid vara noggrant reglerade. Delaktigheten i beslutsfattandet bör vara begränsad till formellt inrättade organ som föräldraföreningar eller skolråd, och vårdnadshavarna ska inte få inlägga veto mot beslut på skolan.
- ▶ Fungera som en resurs för eleverna. Som ett led i en hemläxa om en kontroversiell fråga kan exempelvis eleverna intervjuva familjemedlemmarna om deras attityder och erfarenheter. Eller också kan eleverna ta upp aspekter av en viss kontroversiell fråga och de vuxna fungera som bollplank inom ramen för en "samtalskväll".
- ▶ Bidra till undervisningen. Vårdnadshavare med yrkeskunskap inom ett visst område kan exempelvis hålla föredrag i klassen om en kontroversiell fråga.

” I vilken utsträckning försöker skolledningen engagera vårdnadshavarna i skolans verksamhet? Vilka metoder används?

Hur viktigt är det att vårdnadshavarna engageras i skolans verksamhet? Varför? Vad är syftet?

Hur ska vårdnadshavarna informeras om skolans sätt att diskutera kontroversiella frågor?

Eftersom många kontroversiella frågor brukar uppstå oväntat är det bra om vårdnadshavarna redan i förväg känner till hur sådana frågor diskuteras på skolan. Vårdnadshavarna kan genom ett kort meddelande informeras om grundprinciper och typiska exempel på kontroversiella frågor som tas upp. Vid behov kan detta kompletteras med några korta kommentarer om de kontroversiella frågornas plats i läroplanen, fördelarna med att undervisa om kontroversiella frågor för barnens lärande och hur det hjälper dem i livet efter skolan.

Det är också bra att upplysa vårdnadshavarna om arbetet med skolans värdegrund och framtagandet av ordningsregler och hur de hänger samman med undervisningen om kontroversiella frågor – t.ex. när det gäller beteende, åtgärder mot mobbning, diskriminering och jämställdhet.

Undervisa om kontroversiella frågor: information till vårdnadshavarna

Här är ett exempel på information till vårdnadshavarna för att de ska känna sig säkra på att undervisningen om kontroversiella frågor är balanserad.

Lärarna på vår skola

- ▶ främjar diskussion och öppna samtal snarare än att vara den ledande auktoriteten i ett ämne.
- ▶ presenterar inte sina egna åsikter som fakta för eleverna,
- ▶ säger inte vad de själva tycker om andras åsikter om det inte är så att de strider mot skolans värdegrund,
- ▶ påstår inte att information är en åsiktsfråga om det gäller obestridliga fakta.¹⁷

¹⁷ http://ceea.org.uk/sites/default/files/docs/curriculum/area_of_learning/CCEA_Controversial_Issues.pdf.

” Hänvisar skolan till kontroversiella frågor i den nuvarande kommunikationen med vårdnadshavarna? Hur viktigt är det att göra detta?

Fallstudie: skola i en tätort, Irland

Detta är en stor skola präglad av etnisk mångfald i en stadsmiljö. I verksamhetsmålen anges det att skolan konkret ska uppmärksamma olika typer av mångfald. Som ett led i att uppmärksamma sexuella fri- och rättigheter anordnade skolan en hbtq-vecka i elevrådets regi. Under veckan anordnades en rad aktiviteter med föredragshållare, hbtq-vänliga selfiebilder och ett evenemang mot mobbning. Hälsoministern satte upp hbtq-flaggan i början av veckan och evenemanget uppmärksammades i nationella medier.

En grupp östeuropeiska vårdnadshavare, som alla tillhörde en viss kyrka, tog upp saken med sin pastor, som tillsammans med en rad andra kyrkoledare i lokalsamhället lämnade in ett klagomål till skolhuvudmannen och till skolans sponsor. Vårdnadshavarna lät inte sina barn gå till skolan under resten av veckan. Skolan svarade skriftligen på kyrkoledarnas klagomål och förklarade varför veckan anordnades. Brevet skickades också till de berörda familjerna, vars beslut respekterades men som upplystes om syftet med veckan. Vårdnadshavarna var fortfarande missnöjda, men eftersom de hade fått möjlighet att se saken ur skolans perspektiv vidtog de inte några ytterligare åtgärder. Veckan blev en braksuccé och är nu ett regelbundet inslag i verksamheten.¹⁸

Var ska man börja?

Om skolledningen vill engagera fler vårdnadshavare i skolans verksamhet är det en bra början att erbjuda öppna studiekvällar för vårdnadshavare om skolans värdegrund och kontroversiella frågor vars barn precis har börjat på skolan. Välj en tidpunkt under veckan som passar så många som möjligt. Ämnen som kan tas upp vid kurstillfällena är språkkunskaper, utbildningssystemet, jämställdhet, vårdnadshavarnas rättigheter och skyldigheter samt skolans värdegrund och arbete.

18 Personligt meddelande från Mary Gannon.

Kapitel 8

Riskhantering

■ alla skolämnen måste man ta vissa risker – annars kan man aldrig åstadkomma något. Riskhantering handlar om att ringa in och bedöma möjliga risker och därefter vidta åtgärder. Riskerna kan delas in i olika kategorier. I förhållande till kontroversiella frågor omfattar de inverkan på eleverna och elevernas beteende, vårdnadshavarnas reaktioner, attityder i lokalsamhället, bland annat inom det civila samhällets organisationer och religiösa organisationer, och mediernas reaktioner. Det finns alltid en risk för klagomål från vårdnadshavare, negativ publicitet i medierna eller ingripanden från lokalsamhällets ledare eller religiösa ledare. Effektiv riskhantering är därmed en viktig faktor vid hanteringen av kontroversiella frågor. I detta avsnitt är det meningen att du ska reflektera över vad riskhanteringen betyder för hanteringen av kontroversiella frågor.

Vad innebär riskhantering?

Riskhanteringen har två moment. Det första är riskminskning, nämligen att vidta åtgärder för att minska risken och minska effekterna om det skulle hända något. Det andra är krishantering, vilket innebär att förebyggande åtgärder vidtas. Vi ska gå igenom båda momenten.

Så minskar man riskerna med undervisning om kontroversiella frågor

Många av de risker som är förknippade med undervisning om kontroversiella frågor beror på missuppfattningar eller brist på kunskap om läroplansmålen på området. Risken att trampa någon på tårna på grund av missförstånd kan i hög grad minskas om det finns en logisk grund för undervisningen som alla förstår. Detta kan uppnås på flera olika sätt. Här är några:

- ▶ Se till undervisningen och lärandet om kontroversiella frågor präglas av ett tydligt och konsekvent pedagogiskt ledarskap, t.ex. genom undervisningssamverkan eller riktlinjer för personalen.
- ▶ Förklara för vårdnadshavarna varför skolan undervisar om kontroversiella frågor, t.ex. genom informationsblad.
- ▶ Vara tydlig med skolans värdegrund, t.ex. i skolans verksamhetsmål eller vision.
- ▶ Främja en skolkultur som präglas av tillitsfulla relationer, där eleverna kan säga vad de tycker om undervisningen och lärandet, lärarna kan diskutera sina problem och vårdnadshavarna kan ge uttryck för sådant som bekymrar dem.
- ▶ Se till att kommunikationen är tydlig, t.ex. i instruktionerna till hemläxor och information till vårdnadshavare.
- ▶ Utarbeta riktlinjer för aktiviteter som rör kontroversiella frågor, t.ex. för föredragshållare som politiker, religiösa ledare eller ledare i lokalsamhället.

” Vilka är de viktigaste förebyggande åtgärderna en skola kan vidta för att minska riskerna i samband med undervisningen om kontroversiella frågor? Varför?

Vilka förebyggande åtgärder bör skolan vidta?

En fungerande elevhälsa, välorganiserat stöd för elever med särskilda behov och tydliga rutiner för arbetet mot kränkande behandling och för trygghet och studiero fungerar bra som förebyggande åtgärder för att lösa problem som rör elevernas trivsel och beteende.

För att hantera vårdnadshavarnas oro och klagomål om kontroversiella frågor är det viktigt med ett lämpligt klagomålsförfarande. Det innebär att klagomålen, när så är möjligt, blir lösta snabbt och informellt och inte tillåts eskalera. Det bör finnas tydliga rutiner för att lämna in och ta emot förfrågningar och klagomål, och en effektiv mekanism för att vidarebefordra dem till rätt person på skolan.

Det finns dock alltid en risk att kontroversiella frågor sprider sig till samhället i stort. Negativ mediebevakning kan allvarligt skada skolans anseende. Om det finns en risk för detta måste åtgärder vidtas omedelbart. Av detta skäl kan det vara bra att ta upp kontroversiella frågor i skolans värdegrundsarbete i rutiner för hantering av t ex arbetet mot kränkande behandling. En kollegial samsyn för undervisning om kontroversiella frågor och dokumentation i form av riktlinjer och diskussionsregler kan vara användbara om det blir nödvändigt att ge intervjuer eller i kontakten med media.

Det finns dock även ett annat riskområde att ta hänsyn till i situationer då det är troligt att skolan eller delar av skolan kommer att få negativ publicitet. Detta är den möjliga effekten av händelser och spänningsfält utanför skolan, t.ex. när politiska kampanjer riktas mot en viss minoritet eller när delar av lokalsamhället demoniseras på något sätt. I sådana situationer kan det krävas åtgärder för att förhindra att mediebevakningen negativt påverkar relationerna i och utanför skolan. Detta kan också tas upp i skolans krisplan för hantering av allvarliga incidenter.

Fallstudie: Bristol, England, Storbritannien

I staden Bristol finns en grundskola med elever i åldern 11–16 år från många olika kulturer och mer än 40 länder, bland annat ett stort antal barn med somaliskt ursprung. Tretton somaliska män fälldes för sexuellt utnyttjande av vita flickor efter en polisutredning i Bristol. Rektorn underrättades om utvecklingen strax innan nyheten spreds i lokala och nationella medier. Rektorn ville visa att skolan präglas av kulturell mångfald, bryr sig om sina elever och ”värderar alla på grundval av vem de är och vad de kan bli”. Hon vidtog därför åtgärder för att begränsa den kommande mediestormens negativa inverkan på skolan, eleverna och andra berörda. Hon var särskilt orolig för att somalierna och de somaliska eleverna på skolan skulle drabbas av en motreaktion.

Åtgärderna bestod i att

- ▶ skriva ett pressmeddelande i vilket lokalsamhället försäkrades om att skolan tar elevernas säkerhet på största allvar och samarbetar med alla relevanta myndigheter för att se till att eleverna vet hur de ska skydda sig och anmäla alla problem,
- ▶ ge intervjuer i lokala medier – tv, radio och dagstidningar – i vilka skolan betonade hur bra elever med olika bakgrund kommer överens på skolan,
- ▶ uppmana oroliga vårdnadshavare eller personer ur allmänheten att inte dra sig för att kontakta skolan,
- ▶ anordna ett särskilt skolmöte för att varna eleverna för en trolig motreaktion mot somaliska elever i området och betona behovet av att alla elever stöttar varandra i och utanför skolan,
- ▶ träffa somaliernas lokala ledare för att diskutera gemensamma åtgärder och betona skolans värdegrund när det gäller likabehandling och mångfald,
- ▶ se över hur kulturidentitets- och mångfaldsfrågor hanteras i läroplanen.

Genom dessa åtgärder förhindrades en möjlig kris och efter några dagar ebbade medieintresset ut. Skolans verksamhet fortsatte som vanligt under denna tid, och alla elever, även elever med somalisk bakgrund, kände sig trygga på skolan.¹⁹

¹⁹ Personligt meddelande.

” Hur ändamålsenliga är din skolas nuvarande rutiner för hantering av klagomål? Skulle de kunna vidareutvecklas på något sätt? Hur i så fall?

Så bör skolan hantera kommentarer i sociala medier

Med tanke på hur sociala medier fungerar är det –inte oväntat att skolan blir föremål för kritiska kommentarer ibland. Men några åtgärder lär endast bli nödvändiga om skolan oupphörligen utsätts för kritik. Här krävs omdöme. Det finns alltid en risk att situationen förvärras om innehållet sprids till en större publik. Om kommentarerna är kritiska men inte riktade personligen mot någon kan skolan uppmana personen att diskutera problemen med skolledningen, eller föreslå att personen använder skolans formella klagomålsförfarande. Om inläggen däremot präglas av kränkningar, hot eller rasism kan det bli nödvändigt att söka juridisk rådgivning eller kontakta behörig myndighet eller polisen.

” Hur stor risk är det att sociala medier kan påverka din skola negativt? Är detta något man är bekymrad över på skolan? Varför i så fall?

Var ska man börja?

Om skolledningen vill minska några av de risker som är förknippade med undervisningen om kontroversiella frågor är det en bra början att göra en enkel riskbedömning. Identifiera först de största riskerna. Bedöm varje risk, både när det gäller möjliga effekter och sannolikhet, som ”hög”, ”medelhög” eller ”låg”.

Eller också kan varje risk graderas på en skala från 0 till 5. Detta ger en god överblick över risknivån, vilket kan fungera som vägledning vid framtida åtgärder. Du kan göra bedömningen på egen hand, men den får troligen större effekt om den utförs av hela skolledningen.

Kapitel 9

Kompetensutveckling

Kontroversiella frågor är en oundviklig och växande del av livet i skolan i Europa. Men få skolledare, eller lärare i de europeiska skolorna får någon formell utbildning i hanteringen av kontroversiella frågor. Inom utbildnings- och fortbildningsprogrammen förbereds lärarna sällan eller aldrig på detta. Även i utbildningsprogrammen för framtida högre chefer och skolledare tas detta sällan upp. Möjligheterna till kompetensutveckling är därför avgörande för hanteringen av kontroversiella frågor.

I detta avsnitt är det meningen att du ska reflektera över vad kompetensutveckling betyder för hanteringen av kontroversiella frågor.

Vilken typ av kompetensutveckling?

Kompetensutvecklingen som rör kontroversiella frågor kan delas in i en rad huvudkategorier beroende på inriktning och målgrupp. Kompetensutvecklingen kan vara inriktad på följande:

- ▶ Utveckla en tillräcklig förståelse av varför det är viktigt att undervisa om kontroversiella frågor – all personal.
- ▶ Få en bättre förståelse av en viss fråga, t.ex. Förintelsen – berörda ämneslärare.
- ▶ Bli bättre på att undervisa om kontroversiella frågor – alla lärare.
- ▶ Skaffa den kompetens som krävs för arbetet med skolans värdegrund i förhållande till kontroversiella frågor – skolledare och chefer.

” Har några av skolans anställda fått någon formell utbildning i hanteringen av kontroversiella frågor? Vilken form hade utbildningen i så fall, och vad blev resultatet?

Vilken typ av utbildningsmetoder kan man använda?

Externa kurser kan vara bäst för utbildning i bestämda ämnesområden, t.ex. sex och samlevnad, men metoder som bygger på kollegialt lärande och utbyte av erfarenheter är effektivare för att motivera personalen att utveckla förmågan att hantera kontroversiella frågor i skolan som helhet.

Det centrala är att införa ett system för kollegialt stöd vid undervisning om och hantering av kontroversiella frågor. Många av de vanliga kompetensutvecklingsmetoderna kan dock även användas för kompetensutvecklingsinsatser som rör kontroversiella frågor.

Kompetensutveckling: förslag till metoder

- ▶ Skuggning – observera en kollega som undervisar om en viss fråga eller kontroversiella frågor i allmänhet.
- ▶ Coaching – regelbundet träffa en erfaren kollega för att diskutera de egna framstegen i undervisningen om bestämda frågor, få nya uppslag osv.
- ▶ Lektionsplanering i par – hjälpa varandra i arbetet med samma kontroversiella fråga.
- ▶ Analysgrupper – träffas en gång i veckan för att diskutera de undervisningsmetoder som används.
- ▶ Undervisning i lärarlag – hjälpas åt i klassrumsundervisningen om en viss fråga.
- ▶ Externa konferenser och kurser – om bestämda frågor, eller om undervisning om kontroversiella frågor i allmänhet.
- ▶ Yrkesdialog – diskutera den faktiska undervisningen om kontroversiella frågor med en överordnad som ett led i resultatstyrningen.
- ▶ Deltagande i externa nätverk, utvecklingsgrupper eller projekt – vilket ger möjlighet till kompetensutveckling i hanteringen av kontroversiella frågor.
- ▶ Särskild personal – personal utbildad i hantering av kontroversiella frågor, med ansvar för att utbilda kolleger inom samma ämneslag, arbetslag eller årskurs.

” Vilka av skolans vanliga kompetensutvecklingsmetoder skulle även kunna användas för den kompetensutveckling som rör kontroversiella frågor?

Hur väljer man den lämpligaste fortbildningen?

Vid valet av fortbildning måste flera faktorer beaktas. Dessa faktorer är bland annat den kompetens personalen redan besitter, även skolledarna, det område ledningen vill stärka, de anställdas egna intressen och karriärplaner samt tillämpliga krav eller riktlinjer från myndighetshåll. Ledningen kan även ta hänsyn till riskbedömningen på området.

Så tar skolan reda på de anställdas fortbildningsbehov:

- ▶ Kartläggning och analys av skolans behov.
- ▶ Frågeformulär.
- ▶ Personliga önskemål.
- ▶ Diskussion med överordnade.
- ▶ Formell bedömning eller resultatstyrningsintervjuer.

Det viktiga är att lärarna tillägnar sig de färdigheter och kompetenser som krävs för att undervisa om kontroversiella frågor, medan det viktiga för skolledningen är de färdigheter och kompetenser som krävs för att hantera dessa frågor i skolan i stort.

Bedöma lärarnas fortbildningsbehov: exempel på färdigheter och kompetenser

- ▶ Förstå varför det är viktigt att hantera kontroversiella frågor.
- ▶ Förstå vad som gör en fråga kontroversiell.
- ▶ Främja skolans värdegrund.
- ▶ Fastställa funktionella regler för diskussion.
- ▶ Skapa ett tillitsfullt klimat i och utanför klassrummet.
- ▶ Välja lämpliga strategier för undervisning och lärande.
- ▶ Undvika partiskhet.
- ▶ Vara medveten om sina egna fördomar och förutfattade meningar och kunna distansera sig från dem.
- ▶ Främja en förutsättningslös diskussion och debatt.
- ▶ Främja elevinflytande.
- ▶ Hantera känslomässiga reaktioner från elevernas sida.
- ▶ Reagera på okänsliga yttranden.
- ▶ Kommunicera med vårdnadshavare och företrädare för lokalsamhället.

Fallstudie: Goethe Gymnasium, Sebnitz, Tyskland

Goethe Gymnasium är en skola i en liten stad i sydöstra Tyskland. Intresset för debatt som undervisningsmetod ökade efter att en av lärarna hade gått en debattkurs i Hertiestiftelsens regi.

Debatt är en typ av demokratiskt meningsutbyte mellan två grupper under fastställda former. Den ger eleverna större självförtroende och hjälper dem att utveckla sin förmåga till kritiskt tänkande och att ta kontroversiella sociala och politiska frågor på större allvar.

Eftersom det fanns ett intresse erbjöd skolan en debattkurs för alla anställda, även för lärare i tyska, naturkunskap och historia. Metoden infördes formellt för elever i årskurs 9 (13–14 år), men vissa lärare startade tidigare med enklare övningar i årskurserna 7 och 8 (11–13 år). I årskurs 11 (15–16 år) används ofta debatt i alla skolämnen, särskilt i natur- och samhällskunskap.²⁰

” Vad är lärarna på skolan bra på när det gäller hanteringen av kontroversiella frågor, och vad är de mindre bra på?²⁰

Vad är det för skillnad mellan skolledarnas och chefernas fortbildningsbehov när det gäller hanteringen av kontroversiella frågor, och lärarnas behov? Hur kan dessa behov på bästa sätt tillgodoses genom fortbildningen?

Var ska man börja?

Om ledningen vill ge möjlighet till kompetensutveckling i hanteringen av kontroversiella frågor är det bra att börja med några av utbildningsåtgärderna i Europarådets utbildningsmaterial *Undervisa om kontroversiella frågor*.²¹

Materialet har framgångsrikt testats av lärare i flera europeiska länder. Det omfattar ett detaljerat lärarutbildningsprogram för alla europeiska länder och alla stadier och skolformer. I materialet tas bland annat följande frågor upp: hur lärarnas personliga övertygelser påverkar deras undervisning om kontroversiella frågor, hur man hanterar motstridiga åsikter och sanningsanspråk, hur man skyddar elevernas integritet, hur man avdramatiserar provocerande situationer och hur man hanterar frågor på ett balanserat sätt utan omfattande bakgrundsinformation.

²⁰ Frank & Huddleston (2009), s. 58–59.

²¹ <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806d8d5c>

Bilaga I

En checklista över möjliga åtgärder

I följande checklista beskrivs en rad åtgärder skollära och skolläringarna kan vidta för att ta fram en strategi för hantering av spänningsfält och för undervisning om kontroversiella frågor på skolan. Åtgärderna bygger på de nio avsnitten i handboken och de frågor som tas upp där. Vilka av dessa åtgärder som används, och av vem, beror på situationen i den konkreta skolan. Det är inte tänkt att samtliga åtgärder ska genomföras. Syftet är helt enkelt att vägleda reflektionen och underlätta planeringen.

I checklistan åtföljs varje åtgärd av en rad frågor. Frågorna har tagits med för att stimulera till eftertanke och diskussion om de olika åtgärderna, huruvida de är viktiga och hur de skulle kunna genomföras.

1. Se över riktlinjer och ordningsregler

Möjliga åtgärder

- ▶ **Se över tillämplig lagstiftning, föreskrifter och skyldigheter – t.ex. när det gäller delaktighet och inflytande, skolans värdegrund, sex- och samlevnadsundervisning eller skolans roll i arbetet mot våldsbejakande extremism.**
 - Hur står dessa i relation till undervisningen om kontroversiella frågor?
 - Främjar de eller utmanar de undervisning om kontroversiella frågor?
 - Underlättar undervisningen om kontroversiella frågor skolans arbete med dessa frågor?
- ▶ **Granska skolans befintliga rutiner och ordningsregler – t.ex. om likabehandling, elevinflytande, arbetet mot kränkande behandling eller trygghet och studiero.**
 - Hur står dessa i relation till undervisningen om kontroversiella frågor?
 - Främjar de eller utmanar de undervisning om kontroversiella frågor?
 - Underlättar undervisningen om kontroversiella frågor i skolans arbete med dessa frågor?

2. Se över den kollegial samsynen gällande skolans värdegrund – teori och praktik

Möjliga åtgärder

- ▶ **Identifiera frågor som för närvarande betraktas som kontroversiella på skolan.**
 - Vilka frågor tycker lärarna är kontroversiella för närvarande?
 - I vilka ämnen förekommer de?
 - Vad gör dessa frågor kontroversiella?
- ▶ **Ta reda på vad lärarna har för erfarenhet av att undervisa om kontroversiella frågor.**
 - Hur säkra känner sig lärarna när det gäller att undervisa om kontroversiella frågor?
 - Vad är de oroliga över?
 - Vilken typ av fortbildning eller stöd skulle de vilja ha?
- ▶ **Granska nuvarande praktik när det gäller undervisning om kontroversiella frågor i alla ämnen.**
 - Hur utformas undervisningen om kontroversiella frågor?
 - Vilka undervisningsmetoder och strategier används?
 - I hur hög grad är undervisningen i olika ämnen konsekvent?

- ▶ **Ta reda på vad eleverna har för erfarenheter av kontroversiella frågor i skolan.**
 - Vilka frågor tycker eleverna är kontroversiella?
 - Hur gärna diskuterar eleverna sådana frågor?
 - Hur ändamålsenliga tycker de att lärarnas metoder är?
 - Vad tycker eleverna att de lär sig av att diskutera kontroversiella frågor?
- ▶ **Ta reda på vad andra berörda personer tycker om kontroversiella frågor i skolan.**
 - Vilka frågor är kontroversiella enligt vårdnadshavarna och andra berörda?
 - Vad är det oroliga över när det gäller undervisning om sådana frågor?
 - Hur balanserat tycker de att dessa frågor hanteras av skolan?
 - Vad förväntar de sig eller vill de ha från skolan när det gäller hanteringen av kontroversiella frågor?
- ▶ **Bättre klargöra bättre skolans värdegrund.**
 - Vad är skolans värdegrund?
 - Hur och var syns arbetet med den?
 - Främjar den eller står den i strid med undervisning om kontroversiella frågor?
 - Finns det en gemensam syn på skolans värdegrund?
 - Hur motiveras skolans värdegrund?
 - Hänvisas det uttryckligen till demokrati och mänskliga rättigheter?
- ▶ **Ta reda på vad lärare, elever och andra berörda tycker om skolmiljön.**
 - Hur är klimatet på skolan?
 - Hur väl kommer olika elevgrupper överens?
 - Umgås de med varandra?
 - Känner de att de öppet kan diskutera meningsskiljaktigheter?
 - Betraktas mångfald som en tillgång eller som en utmaning?
- ▶ **Ta reda på vad eleverna tycker om elevinflytandet på skolan.**
 - Tycker eleverna att de har något att säga till om på skolan?
 - Tycker eleverna att de tas på allvar?
 - Vad kan de vara med och besluta om?
 - Har de sitt eget beslutandeorgan?
 - Tycker eleverna att de kan göra skillnad?

3. Arbete med skolans värdegrund

Möjliga åtgärder

- ▶ **Ta fram en gemensam överenskommelse för undervisning om kontroversiella frågor tillsammans med personalen.**
 - Vad gör en fråga kontroversiell?
 - Varför är det viktigt att undervisa om kontroversiella frågor?
 - Vad har läraren för uppgift?
- ▶ **Sammanställa en förteckning över kontroversiella frågor i varje ämne tillsammans med de ämnesansvariga lärarna.**
 - Var förekommer det motstridiga åsikter eller värderingar?
 - Var i ämnet förekommer det mångfald – religiös, kulturell, politisk eller annan mångfald?
 - På vilka frågor kan man anlägga olika perspektiv?
- ▶ **Utforma ändamålsenliga och engagerande undervisningsmetoder tillsammans med ämnesansvariga eller arbetslagsledare eller motsvarande samt lärare och elever.**
 - Vilka olika roller kan lärarna ha?
 - Vilka färdigheter krävs för att stimulera och hantera givande diskussioner?
 - Hur kan lärarna få eleverna att leva sig in i andras perspektiv?
 - Hur kan de presentera ämnen på ett balanserat sätt?
 - Hur kan de hantera komplexa frågor eller situationer då de inte har tillräcklig kunskap i en fråga?

- ▶ **Hitta sätt att följa upp undervisningen om kontroversiella frågor i alla ämnen.**
 - Varför kan det vara bra att utse en person till samordnare eller mentor?
 - Vilka färdigheter ska en sådan person ha?
 - Vilka ansvarsområden ska personen ha?
 - Skulle det vara effektivare med ett lärarlag?
 - Hur skulle medlemmarna i detta lärarlag i så fall utses?
 - Vad skulle de ha för ansvarsfördelning?
- ▶ **Se över rutinerna för riskhantering.**
 - På vilket område är skolan sannolikt mest sårbar?
 - Kan vårdnadshavarna kontaktas snabbt vid behov?
 - Vilka rutiner finns det för att hantera medier, däribland sociala medier?
 - Har skolan medievänliga principer för undervisning om kontroversiella frågor?
 - Vet alla hur de ska skydda och stötta eleverna vid en yttre händelse eller ett problem som påverkar skolan?

4. Åtgärdsplanering

Möjliga åtgärder

- ▶ **Fastställa vad skolan är bra på när det gäller undervisning om kontroversiella frågor.**
 - Vad finns det redan för lärande exempel som kan komma till användning?
 - Hur kan de utnyttjas?
 - Vad har personalen för sakkunskaper?
 - Hur kan dessa användas?
- ▶ **Fastställa vilka områden som kan förbättras.**
 - I vilken mån bygger skolklimatet på en samsyn om skolans värdegrund?
 - Hur genomförs arbetet med läroplanens del 1 och 2?
 - I vilken mån förstår personalen varför det är viktigt att undervisa om kontroversiella frågor?
 - Hur effektiva är personalens pedagogiska metoder?
 - Hur konsekvent är undervisningen i olika ämnen?
 - Hur fungerar elevinflytandet?
 - Är rutinerna för riskhantering tillräckliga?
 - I vilken mån ställer sig vårdnadshavarna bakom skolans sätt att gripa sig an kontroversiella frågor?
 - Kan lärare eller elever utan svårighet få tillgång till personlig vägledning och/eller stöd?
- ▶ **Fastställa personalens fortbildningsbehov.**
 - Förstår lärarna varför det är viktigt att undervisa om kontroversiella frågor?
 - Hur trivs de med sitt pedagogiska ledarskap?
 - Hur bra är de på att främja diskussion, ifrågasätta, hantera elevernas känslor osv.?
 - Hur bra är de på att identifiera kontroversiella frågor i sitt eget ämne?
 - Hur säkra är de på att hantera spänningsfält utanför klassrummet, t.ex. i korridorerna och på skolgården?
- ▶ **Fastställa resurskrav.**
 - Vad krävs det för stödmaterial?
 - Finns det behov av externt samarbete, t.ex. med lokala myndigheter, civil samhället, universitet eller andra skolor?
- ▶ **Utarbeta en åtgärdsplan.**
 - Vilka resultat vill skolan uppnå?
 - Vilka metoder ska skolan använda?
 - När ska resultaten ha uppnåtts?
 - Vilka personer måste delta och vad ska de ha för uppgifter?

5. Uppföljning och utvärdering

Möjliga åtgärder

- ▶ **Fastställa framgångskriterier.**
 - Hur vet ledningen att arbetet med att hantera kontroversiella frågor går åt rätt håll?
 - Vilka resultat vill skolan uppnå? T.ex. tydligare konsekvent pedagogiskt ledarskap i undervisning och lärande, ökat självförtroende bland lärarna, förbättrade relationer mellan olika grupper, bättre prestationer?
- ▶ **Införa rutiner för uppföljning utvärdering och översyn.**
 - Hur ska framstegen kontrolleras?
 - Vilka metoder ska skolan använda? T.ex. frågeformulär för elever och/eller lärare, fokusgrupper, observation av lektioner?
- ▶ **Fastställa vilka data som ska samlas in, när de ska samlas in och av vem.**
 - Vilken typ av data visar om metoden fungerar? T.ex. hur nöjda eleverna och/eller lärarna är, ett mer inkluderande klimat, bättre provresultat?
- ▶ **Se till att personalen får regelbunden feedback om framstegen.**
 - Vilken typ av feedback ska lämnas till personalen, och i vilken form? T.ex. muntlig feedback från ledningen vid personalmötena, feedback från ämnesansvariga lärare?

Bilaga II

Hantera kontroversiella frågor: Vad innebär det för skolans ledning – ett vägledande dokument

Inledning

Syfte

Europa präglas av snabba demografiska förändringar och ökande mångfald. Hur skolorna hanterar spänningsfält och kontroversiella frågor har därför aldrig varit så viktigt som i dag.

Vad som betraktas som kontroversiellt i skolan varierar mellan olika länder och förändras över tid. Typiska exempel på kontroversiella frågor i dagens Europa är migration, flyktingar, kön och sexualitet – särskilt hbtq-rättigheter, religiösa kläder och symboler i offentligheten, extremism och terroristbekämpning, övergrepp mot barn, nedskärningar och styrelseformerna i EU.

Det kan vara lockande för skolorna att undvika sådana svåra frågor, men detta skulle vara ett misstag. Det finns en mängd utbildningsmässiga fördelar med att undervisa om kontroversiella frågor. Det hjälper barn och ungdomar att fördjupa sin ämneskunskap, utveckla sitt analytiska och kritiska tänkande och rent allmänt bli mer samhällstillvända. I allt högre grad betraktas det även som ett sätt att avdramatisera konflikter och överbygga klyftor, både i skolan och i samhället i stort, och som ett sätt att utveckla gemensamma värderingar och bygga upp en motståndskraft mot extremism och riskbeteende.

Skolorna kan inte längre låtsas som om det inte finns några kontroversiella frågor.

För det första är läroplanerna aldrig värderingsfria: de kan alltid ifrågasättas av grupper med motstridiga värderingar.

För det andra kommer eleverna alltid att ställa spontana frågor.

För det tredje läser barn och ungdomar om kontroversiella frågor i medierna, bland annat i sociala medier (via mobiltelefoner, surfplattor, datorer osv.). Många av dem har direkt erfarenhet av dessa frågor på ett personligt plan.

Om skolan vill ta spänningsfält och kontroversiella frågor på allvar måste den ta ställning till viktiga frågor – inte bara när det gäller undervisningsmetoder och klassrumsstrategier, utan även när det gäller ledarskap och ledning, t.ex. i förhållande till arbetet med skolans värdegrund, läroplaner, kompetensutveckling, lärarstöd, kvalitetskontroll och oro från vårdnadshavarnas sida.

I detta vägledande dokument behandlas några av dessa frågor ur skollärans och chefernas synvinkel. Det ger en kortfattade teoretisk bakgrund till verktyget för självreflektion.

Underlag

Det vägledande dokumentet har utvecklats genom pilotprogrammet "Human Rights and Democracy in Action", som Europarådet och Europeiska kommissionen genomför tillsammans. Tillsammans med verktyget för självreflektion och materialet Undervisa om kontroversiella frågor är det en heltäckande kompetensutvecklingsresurs för skolans arbete på området.

Resursen bidrar till att stärka utbildningens betydelse för Europarådets kärnvärden – rättssäkerhet, demokrati och mänskliga rättigheter. Vi vill att utbildningen ska vara ett bålverk mot onda samhällskrafter som extremism och radikalisering, främlingsfientlighet och antisemitism, våld och hatbrott, bristande förtroende för politik och politiker samt nedskärningars negativa effekter.

Företrädare för en rad europeiska länder i pilotprojektet har utformat och testat resursen.

Bakgrund

Hur skolor undervisar om kontroversiella frågor har blivit en akut utbildningsfråga efter flera allvarliga våldsincidenter och oroligheter i europeiska länder. Dessutom har synen på hur skolor bör undervisa om demokrati och mänskliga rättigheter förändrats.

Några exempel på våldsincidenter och oroligheter är kravallerna i London och hatbrotten i Norge 2011, attacken mot Charlie Hebdo och massskjutningarna i Paris 2015 samt självmordsbombningarna i Belgien och attentatet i Nice 2016. Samtidigt har den pågående flyktingkrisen i Nordafrika och Mellanöstern påverkat hela Europa. Detta har lett till en omfattande granskning av vilken roll skolan har för ungdomars moraliska och medborgerliga utveckling i de här länderna och i resten av Europa.

Skolorna har förändrat sitt sätt att undervisa om demokrati och mänskliga rättigheter de senaste åren. Tidigare fick eleverna göra övningar i textböcker och ta del av teoretiska kunskaper, men i dag tränas de i att vara aktiva, delaktiga och engagerade i verkliga frågor. Allt fler är överens om att elever lär sig mer om demokrati, respekt för mänskliga rättigheter och interkulturella frågor genom att göra än genom att veta, dvs. ren faktainsamling. Detta har lett till att läroplanerna i många europeiska länder har öppnat upp för nya och kontroversiella metoder att undervisa om demokrati och mänskliga rättigheter.

Skolor som undervisar om kontroversiella och svåra frågor får räkna med en rad utmaningar. I första hand måste skolan ta ställning till frågor som rör undervisningsmetoder och klassrumsstrategier. Sådana frågor och hur de bäst kan bemötas tas upp i materialet *Undervisa kontroversiella frågor* (Kerr & Huddleston, 2015).

I detta sammanhang måste dock även skolans ledning ta ställning till vissa frågor, t.ex. hur man ska

- ▶ få lärarna att ta upp och inte känna olust inför att undervisa om kontroversiella frågor inom alla ämnen i läroplanen,
- ▶ stötta personalen i klassrummet och i deras kontakter med vårdnadshavarna,
- ▶ se till att personalen ges den kompetensutveckling som krävs för att de på ett tryggt och lyhört sätt ska kunna hantera svåra frågor,
- ▶ skapa möjligheter till diskussion om kontroversiella frågor både i och utanför klassrummen,
- ▶ t.ex. i skolmöten, elevråd, elevkårer och diskussionsgrupper,
- ▶ utveckla och upprätthålla undervisningens kvalitet och metodernas enhetlighet i hela skolan,
- ▶ bygga upp en gemensam syn på skolans värdegrund och kultur,
- ▶ ta itu med vårdnadshavarnas och andra berördas oro, även i medierna.

Litteratursammanställning

De senaste 30 eller 40 åren har det kommit ut allt mer litteratur som förespråkar undervisning om kontroversiella frågor. Många tar upp den stora pedagogiska utmaningen för lärare som tar upp sådana frågor i klassrummet.

Litteraturen består av böcker (t.ex. Berg m.fl. 2003, Claire & Holden 2007, Cowan & Maitles 2012, Hess 2009, Stradling m.fl. 1984), tidningsartiklar (t.ex. Ashton & Watson 1998, Clarke 1992, Dearden 1981, Kelly 1986, Soley 1996, Wilkins 2003) och en rad praktiska stödmaterial och internetresurser för lärare (t.ex. Huddleston & Kerr 2006, CitizED 2004, Citizenship Foundation 2004, Clarke 2001, Crombie & Rowe 2009, City of Dublin Vocational Education Committee 2012, Fiehn 2005, Oxfam 2006, Richardson 2011).

Vilka frågor är kontroversiella?

Begreppet "kontroversiella frågor" används på olika sätt beroende på sammanhanget. Men skillnaderna brukar inte vara särskilt stora. De är snarare varianter på samma tema.

De kan definieras som frågor som "väcker starka känslor och skapar spänningar i samhället".

Kontroversiella frågor brukar beskrivas som samhällsproblem som är aktuella, väcker starka känslor och ger upphov till motstridiga lösningar beroende på vilka värderingar eller konkurrerande intressen som finns i olika samhällsgrupper. De leder därför till spänningar. Sådana frågor är ofta ytterst komplicerade och går inte att lösa bara genom att lägga fram bevis.

Att frågorna väcker så starka känslor, både i och utanför klassrummet, tycker många är det största hindret mot att ta upp dem i undervisningen. Kontroversiella frågor är "politiskt laddade". De kan väcka misstänksamhet, ilska eller oro. bland elever, vårdnadshavare, skolpersonal, religiösa och lokala ledare, offentliga myndigheter, ja till och med bland lärarna själva.²² Det kan vara klokt att skilja mellan två typer av kontroversiella frågor. Den ena typen är välkända samhällsproblem, som till exempel de religiösa spänningar som finns i flera europeiska länder. Den andra typen är aktuella problem, som oro för religiös och politisk extremism, terrorism, radikalisering, hat på nätet och identitetsstölder på internet.

Båda typerna är utmaningar för lärarna, men på olika sätt. De välkända frågorna gäller det att angripa på ett nytt sätt och samtidigt undvika att stöta bort grupper eller individer. De aktuella frågorna innebär ofta att läraren får bemöta spontana diskussioner från eleverna, måste skaffa fram tillförlitlig information och ta ställning till vilken ståndpunkt läraren själv ska ha i frågan.

Attityder ändras och omständigheter varierar. Det som en gång var kontroversiellt kan senare betraktas som relativt harmlöst, och det som är kontroversiellt på en plats kanske inte är det på en annan. Till exempel är idén om statligt finansierad hälsovård kontroversiell i USA, men knappast alls i många europeiska länder.²³ I vissa europeiska länder tar lärarna upp frågor om sexuell läggning och trosuppfattning mer öppet än i andra. Och det som anses kontroversiellt på en skola, eller till och med i en klass, behöver inte vara något problem alls i en annan.²⁴

Stradling (1984) skiljer också på frågor som är kontroversiella på ytan och frågor som är kontroversiella i sig. De som är kontroversiella på ytan kan ofta lösas genom att man lägger fram bevis. De som är kontroversiella i sig ger uttryck för spänningsfält mellan samhällsgrupper baserade på grundläggande övertygelser eller värderingar, och är mycket svårare att lösa.²⁵

Fördelarna med att undervisa om kontroversiella frågor

Stradling (1984) menar att det finns två huvudskäl till varför lärare behöver undervisa om kontroversiella frågor: sakligt och generellt baserade skäl.

22 Stradling (1984), s. 2.

23 Hess (2009).

24 Stradling (1984).

25 Stradling (1984), s. 2.

a. Sakligt grundadeskäl

Sakligt grundade skäl utgår från att frågorna är viktiga i sig. Antingen rör de vår tids viktiga sociala, politiska, ekonomiska eller moraliska problem, eller så är de direkt relevanta för elevernas liv.²⁶ Den brittiska Crick-rapporten (1998) menar att detta är ett av de viktigaste skälen:

Kontroversiella frågor är viktiga i sig. Låter man bli att informera om och diskutera dem lämnar man en stor lucka i unga människors utbildning och förbereder dem inte för vuxenlivet.²⁷

Ett annat skäl att ta upp kontroversiella frågor är för att balansera den ensidiga och förvirrande framställningen av vissa frågor i sociala och andra medier som barn och ungdomar har tillgång till i dag. Scarratt & Davison (2012) skriver:

Massmedias utveckling har lett till att barn i allt högre grad utsätts för känsliga frågor, som vi behöver avmystifiera och diskutera.²⁸

Den senaste versionen av detta argument är att undervisning om kontroversiella frågor ger skolorna möjlighet att presentera motbilder till extremistiska ideologier (National Union of Teachers, 2015). Detta anses vara mest effektivt när eleverna uppmanas att skapa sina egna motbilder (Jamieson, 2015).

b. Generellt grundade skäl

Generellt grundade skäl utgår från att innehållet i frågan är mindre viktigt än det som diskussionen ger upphov till i form av lärdomar, attityder och beteenden. Några skäl:

- ▶ Ämnesrelaterade. Till exempel att förstå att konflikter inte är farliga utan en del av livet i en demokrati, förmågan att diskutera kontroversiella frågor på ett civiliserat och produktivt sätt, strategier för att delta i sådana diskussioner, insikten att alla åsikter är viktiga i en demokrati.²⁹
- ▶ Ämnesövergripande. Till exempel språkkunskaper och kommunikationsförmåga, självförtroende och samarbetsförmåga,³⁰ förmåga att föra en avancerad dialog och förmåga till avancerat tänkande,³¹ informationsbearbetning, argumentation, kreativt tänkande och utvärderingsförmåga.³²
- ▶ Demokratistärkande. Till exempel större politiskt intresse/engagemang,³³ respekt för demokratiska principer och mänskliga rättigheter,³⁴ ökade medborgerliga kunskaper, ökat intresse att diskutera samhällsfrågor utanför skolan, ökad sannolikhet att rösta och engagera sig i frivilligarbete.³⁵

Gemensamma värderingar och motståndskraft mot extremism

Under senare år har intresset blivit allt större för hur diskussion av aktuella frågor kan hjälpa barn och ungdomar att utveckla gemensamma värderingar och bygga upp en motståndskraft mot extremism. Flera olika men besläktade aspekter av detta tas upp i litteraturen.

a. Demokratisk dialog

Diskussion om aktuella frågor sägs vara ett bra sätt att lära unga människor att föra en demokratisk dialog. Att diskutera med personer som har andra värderingar och annan livsstil är en viktig del av den demokratiska processen och grundläggande för att bygga upp gemensamma värderingar i samhället. En viktig lärar-kompetens är att utveckla elevernas diskussionsförmåga, särskilt i känsliga och kontroversiella frågor. Det framgår av Europarådets verktyg för lärar-kompetens i utbildning om demokrati och mänskliga rättigheter.

26 Stradling (1984), s. 3.

27 Crick-rapporten (1998), 10.4.

28 Scarratt & Davison (2012), s. 38.

29 Hess (2009), s.162.

30 Claire & Holden (2007).

31 Wegerif (2003).

32 Lambert & Balderstone (2010), s. 142.

33 Soley (1996).

34 Hess (2009), s. 31.

35 Civic Mission of Schools report, citerad i Hess (2009) s. 28.

b. Social sammanhållning

Undervisning om kontroversiella frågor kan användas som ett verktyg för att främja den sociala sammanhållningen och motverka spänningar i samhället (Brown m.fl. 2012; Gross & Davies, 2015). Utbildning betraktas som ett kraftfullt vapen mot en extremism som accentuerar motsättningarna och skillnaderna mellan individer och samhällen och utnyttjar den rädsla som bottnar i okunnighet eller fördomar.³⁶ I de engelska skolornas officiella riktlinjer betonas exempelvis hur viktig undervisningen om kontroversiella frågor är för att ifrågasätta extremistiska ståndpunkter, främja mänskliga rättigheter och bygga upp starka och trygga samhällen präglade av sammanhållning.³⁷ Skolorna uppmanas att ge eleverna möjlighet att förstå, träffa och diskutera med människor med olika religiös, kulturell och social bakgrund på ett sätt som främjar gemensamma värderingar, samtidigt som mångfalden i samhället värdesätts.³⁸ Faktorer som främjar social sammanhållning är bl.a. klassrumsundervisning och en demokratisk skolmiljö (Shuayb, 2012).

c. Trygga platser

Undersökningar av olika strategiers effektivitet tyder på att trygga platser för diskussion om kontroversiella frågor är ett

centralt inslag i alla undervisningsmetoder eller insatser som ska bygga upp en motståndskraft mot extremism.³⁹

En trygg plats är mer än bara en fysisk plats där eleverna kan känna sig trygga. Det är

en miljö där man kan ha djupgående och meningsfulla diskussioner om kontroversiella frågor, och där unga människor kan känna sig trygga vid dessa diskussioner.⁴⁰

På en sådan trygg plats känner ungdomarna att de fritt kan uttrycka alla möjliga åsikter oavsett hur andra kan reagera, att de lugnt kan ställa "dumma" eller "fel" frågor och att de kan säga ifrån om de tycker att andras åsikter eller frågor är stötande eller oacceptabla.

d. Klassrummet som medborgarforum

En besläktad idé är föreställningen om klassrummet som medborgarforum. Enligt detta synsätt bör eleverna behandlas som fullvärdiga medborgare vid diskussionerna i klassrummet. Klassrummet ska

inte bara *efterbilda* ett medborgarforum utan även *vara* ett medborgarforum, och diskussionerna är inte bara prat utan även en form av aktivt medborgarskap i sig.⁴¹

e. En gemensam syn på skolans värdegrund och kultur

Det är känt sedan länge att eleverna inte bara lär sig av klassrumsundervisningen, utan även av vad de dagligen upplever på skolan. Utbildning i medborgarskap är därför mest effektiv när den sker på skolor som integrerar demokratiska värden och mänskliga rättigheter i verksamheten. Därför är också elevernas diskussioner om aktuella frågor som mest effektiva på skolor som präglas av demokratisk dialog och kollektiv problemlösning. Arbetet med skolans värdegrund ska präglas av stark rättskänsla och respekt för mänskliga rättigheter, och alla ska behandlas lika och uppmuntras att aktivt engagera sig i skolans verksamhet.⁴²

36 Greater Manchester Police (2010), s.5.

37 Qualifications and Curriculum Development Agency (2010), s. 9.

38 Qualifications and Curriculum Development Agency (2010), s. 10.

39 Bonnell m.fl. (u.å.), s. 49.

40 Bonnell m.fl. (u.å.), s. 48.

41 Huddleston & Rowe (2015), s. 96.

42 Huddleston & Kerr (2006), s. 82.

Brist på stöd för skolledare och chefer

Det står klart att konsekvenserna av att ta upp kontroversiella frågor i skolan kan vara genomgripande. De påverkar också i hög grad skolans ledning. Med några få undantag (t.ex. Pierpoint (2014), Council for the Curriculum, Examinations and Assessment (u.å.)) har dock dessa större sammanhang helt förbisetts av forskarna och dem som skriver om dessa frågor. Större delen av litteraturen rör endast klassrumsundervisningen och beaktar nästan inte alls rektorernas och skolledarnas roll.

Det saknas praktisk utbildning och stöd för rektorer och skolledare och när det gäller hantering av spänningsfält och kontroversiella frågor i skolan. Det lilla som finns håller snabbt på att bli inaktuellt.

Resultaten från pilotprojektet *Undervisa om kontroversiella frågor* har också visat att denna lucka behöver fyllas. Pilotprojektet pekade på rektorernas och skolledarnas centrala roll när det gäller att skapa förutsättningar för undervisning om kontroversiella frågor och behovet av aktuell utbildning och stöd (Kerr & Huddleston, 2015).

Nu ska vi därför ta upp denna roll och särskilt behovet av en hela-skolan-ansats.

En hela-skolan-ansats

En hela-skolan-ansats för kontroversiella frågor är mer än bara ett enstaka evenemang eller en rad utbildningsinitiativ – även om dessa kan ingå. En hela-skolan-ansats innebär att skolan samarbetar med eleverna, vårdnadshavarna, personalen och hela lokalsamhället för att lägga en stabil grund för ett systematiskt kvalitetsarbete på området.

Varför krävs en sådan strategi?

► Vision

Lärarna måste vara övertygade om fördelarna med att undervisa om kontroversiella frågor för att kunna ta det på allvar.

► Utbildning

För att på ett tryggt och lyhört sätt kunna hantera kontroversiella frågor behöver lärarna vara skickliga diskussionsledare, något som de normalt inte får lära sig inom grundutbildningen eller fortbildningen.

► Stöd

Med tanke på att vissa frågor är potentiellt sprängstoff måste lärarna kunna vara säkra på att de har skolans stöd och att de kan få hjälp av skolan vid ordningsproblem eller oroliga reaktioner från vårdnadshavarnas sida som de inte kan hantera själva.

► Personliga och yrkesmässiga orosmoment

För att lärarna inte ska känna olust vid tanken på att undervisa om kontroversiella frågor behöver de ha möjlighet att diskutera sina personliga och yrkesmässiga farhågor med kollegerna när det gäller konkreta frågor och hur dessa kan hanteras.

► Ett gemensamt sätt att gripa sig an kontroversiella frågor

För att kunna utveckla ett gemensamt sätt att gripa sig an kontroversiella frågor måste personalen ha möjlighet att sätta sig ned tillsammans och kollektivt diskutera undervisningsmetoder och strategier.

► Uppföljning och utvärdering

För att personalen ska göra framsteg i undervisningen om kontroversiella frågor måste det finnas något gemensamt sätt att mäta resultaten och utvärdera undervisningens ändamålsenlighet.

► Arbetet mot kränkande behandling, likabehandling och trygghet och studiero

Det krävs riktade åtgärder för sårbara barn och elever ur minoriteter, eftersom de löper störst risk att drabbas av svårigheter i samband med diskussioner om kontroversiella frågor.

► Skolans värdegrund och kultur

Med tanke på hur viktig skolans värdegrund och kultur är för elevernas attityder och värderingar måste skolan se till att elevinflytandets betydelse och värdet av dialog återspeglas i denna värdegrund och kultur.

► Samråd med berörda parter

Om skolan ska kunna ha ett brett samråd om sättet att ta itu med kontroversiella frågor måste den samordna olika berörda parter medverkan.

► **Förbindelser utåt och med medier**

För att förhindra att ogrundad rädsla eller oro över skolans hantering av kontroversiella frågor uppstår bland vårdnadshavare och andra berörda måste skolan kunna reagera snabbt på felaktig information eller grundlösa rykten i lokalsamhället eller i sociala eller andra medier.

Ledningens strategiska roll

En hela-skolan-ansats kräver ett strategiskt förhållningssätt från ledningens sida. Detta förhållningssätt innebär följande:

- **Aktiv.** Utvecklar en gemensam syn på hur spänningsfält och kontroversiella frågor kan hanteras på skolan, omvandlar denna gemensamma syn till en praktik, förmedlar denna praktik till personalen och andra berörda, ger möjlighet till kompetensutveckling, följer upp genomförandets kvalitet, granskar översynen av ordningsreglerna och fastställer mål för framtiden.
- **Lyhörd.** Reagerar snabbt och känsligt på lärarnas personliga och yrkesmässiga farhågor, lärarnas och elevernas behov av stöd, oro eller klagomål från vårdnadshavarnas eller andras sida eller publicitet i medierna.
- **Proaktiv.** Eftersträvar nya undervisningsmöjligheter, en gemensam syn på skolans värdegrund och kultur, förbättrade strategier för riskbedömning, ökat stöd till sårbara grupper och minoriteter samt bättre relationer med medierna.

Kopplingar till andra områden av skolans värdegrund

Hantering av spänningsfält och kontroversiella frågor är ett specifikt insatsområde. Det är dock inte helt avskilt från andra områden av skolans verksamhet. Skolans förhållningssätt till kontroversiella frågor sammanfaller i hög grad med skolans övriga arbete med värdegrunden, t.ex. när det gäller jämställdhet, arbete mot kränkande behandling, trygghet och studierot, likabehandling och elevinflytande.

Förhållningssättet till kontroversiella frågor bör därför integreras i skolans övergripande verksamhetsplan och tas upp i skolans egenutvärdering och utvecklingsplanering.

Slutsatser

- Det framgår tydligt av litteraturen att det finns stora utbildningsmässiga fördelar med att undervisa om kontroversiella frågor. Lika tydligt framgår hur viktig undervisningen är för att eleverna ska få en hållbar utbildning i demokrati och mänskliga rättigheter.
- Undervisningen om kontroversiella frågor är av särskild betydelse för att utveckla gemensamma värderingar och bygga upp en motståndskraft mot extremism. Det är också viktigt att skolorna skapar trygga platser där elever med olika bakgrund och livsstil kan diskutera dessa frågor öppet utan rädsla.
- Den som undervisar om kontroversiella frågor får räkna med stora pedagogiska utmaningar. Men även skolledningen måste ta ställning till vissa frågor. Hur stärker den personalens självförtroende? Hur stöttar den personalen både i klassrummet och i kontakter med vårdnadshavarna? Hur ger den möjlighet till kompetensutveckling? Hur genomför den en konsekvent strategi i hela skolan? Hur tar den itu med vårdnadshavares och andra berörda parter oro?
- Skolledarens roll är avgörande – inte bara för att övervaka arbetet med skolans värdegrund, utan även för att visa hur kontroversiella frågor ska hanteras. Skolledarna bör verka för demokratisk dialog och respekt för motstridiga åsikter och ska själva kunna föregå med gott exempel i detta avseende.
- Att de kontroversiella frågorna diskuteras offentligt och väcker starka känslor i hela skolan gör att det finns ett behov av ett gemensamt arbete med skolans värdegrund, som personal, elever, vårdnadshavare och andra berörda alla medverkar i. Det måste även finnas ett samarbete kring själva undervisningen, så att personalen diskuterar olika frågor och idéer och enas om strategier och metoder.
- Det krävs en hela-skolan-ansats för att gemensamt organisera och samordna skolans hantering av kontroversiella frågor. Både elever, personal, vårdnadshavare och lokalsamhället måste vara delaktiga, och arbetet bör åtminstone snudda vid alla aspekter av skolans verksamhet.

- ▶ En hela-skolan-ansats kräver en form av ledning som är både aktiv (främjar bästa praxis i hela skolan), lyhörd (reagerar på utvecklingen och oväntade händelser) och proaktiv (främjar faktorer som är till stöd för bästa praxis och minimerar möjliga risker).
- ▶ Det är en av skolledningens viktigaste uppgifter att stärka personalens självförtroende så att den på ett tryggt och lyhört sätt kan hantera kontroversiella frågor. För att skolans verksamhet ska kunna förbättras på området är det centralt med kompetensutveckling och fortbildning av hög kvalitet.
- ▶ En annan viktig uppgift för skolans ledning är att stötta lärarna – bland annat genom praktisk hjälp med problem i och kring klassrummet eller i kontakten med vårdnadshavarna.
- ▶ Undervisningen är inte skild från skolan i övrigt. Vad som sker i klassrummet får positiva eller negativa effekter på skolan som helhet. På motsvarande sätt påverkar arbetet med skolans värdegrund utanför klassrummet undervisningen. Utvecklingen av en gemensam syn på skolans värdegrund och kultur bör därför betraktas som en viktig aspekt av skolans verksamhet.
- ▶ Vad som betraktas som kontroversiellt varierar mellan olika länder och förändras över tid. Därför är det viktigt att undervisningen i kontroversiella frågor präglas av flexibilitet och tar hänsyn till behovet att anpassa undervisningsmetoderna och strategierna till lokala förhållanden. I synnerhet bör man se till att elever med behov av särskilt stöd och elever som tillhör utsatta grupper och minoriteter har det bra på skolan.
- ▶ En gemensam hela-skolan-ansats för kontroversiella frågor påverkar i hög grad skolans planering och resurstilldelning – även i samband med arbetet med skolan värdegrund, kompetensutvecklingen och stödet till lärarna, undervisningsmaterial och kontakter med aktörer utanför skolan..
- ▶ Skolans värdegrund och undervisningen om kontroversiella frågor är nära förknippad med andra viktiga åtgärdsområden, t.ex. jämställdhet, mångfald och minskning av våld. Översynen av arbetet med skolans värdegrund bör integreras i det systematiska kvalitetsarbetet.
- ▶ Med några få undantag har skolledningens roll nästan helt förbisetts av forskarna och dem som skriver om dessa frågor. Det finns inte tillräckligt med aktuell praktisk utbildning och stöd för rektorer och skolledaren är det gäller planeringen och hanteringen av undervisning om kontroversiella frågor. Det lilla som finns håller snabbt på att bli inaktuellt och behöver omarbetas. Det finns ett akut behov att nytt stödmaterial på området.

Rekommendationer

På grundval av ovanstående slutsatser rekommenderas följande:

- ▶ Hanteringen av kontroversiella frågor i en hela-skolan-ansats bör betraktas som ett prioriterat område vid kompetensutvecklingen av rektorer och skolledare.
- ▶ Nya verktyg och material bör tas fram för att hjälpa rektorer och skolledarna att utarbeta en strategi för undervisning om kontroversiella frågor på skolan.
- ▶ Ett huvudsyfte med dessa verktyg och material bör vara att utveckla en kollegial samsyn om arbetet med skolans värdegrund och en motståndskraft mot extremism på skolan och i lokalsamhället.
- ▶ Utgångspunkten bör vara trygga platser – regelbundna möjligheter för eleverna att i skolan öppet och utan rädsla diskutera sina åsikter om aktuella kontroversiella frågor.
- ▶ De bör främja ett gemensamt arbete med skolans värdegrund som personal, elever, vårdnadshavare och andra berörda medverkar i.
- ▶ De bör kunna integreras i skolans systematiska kvalitetsarbete.
- ▶ Dessa verktyg bör vara kopplade till och användas parallellt med materialen Undervisa om kontroversiella frågor och Hantera kontroversiella frågor.
- ▶ De bör kunna användas i och vara tillgängliga för alla europeiska länder och alla stadier och skolformer.

Hänvisningar och resurser

- Ashton E. & Watson B. (1998), "Values education: a fresh look at procedural neutrality", *Educational Studies*, 24(2), s.183–193.
- Berg W., Graeffe L. & Holden C. (2003), *Teaching controversial issues: a European perspective*, London Metropolitan University, London.
- Brett P., Mompoin-Gaillard P. & Salema M-H. (2009), *How all teachers can support citizenship and human rights education: a framework for the development of competences*, Europarådet, Strasbourg.
- Brown m.fl. (2012), *Democratic citizenship in schools: teaching controversial issues, traditions and accountability*, Dunedin Academic Press, Edinburgh.
- City of Dublin Vocational Education Committee (CDVEC) (2012), *Tackling controversial issues in the citizenship classroom: a resource for citizenship education*, CDVEC Curriculum Development Unit/Professional Development Service for Teachers, Dublin.
- CitizED (2004), *Teaching controversial issues: briefing paper for trainee teachers of citizenship education teachers*, CitizED, London.
- Claire H. & Holden C. (red.) (2007), *The challenge of teaching controversial issues*, Trentham Books Ltd, Stoke-on-Trent.
- Clarke P. (1992), "Teaching controversial issues", *Green Teacher* 31, Green Teacher, Niagara Falls, New York.
- Cowan P. & Maitles H. (2012), *Teaching controversial issues in the classroom: key issues and debates*, Continuum, London.
- Crick-rapporten (1998), *Education for citizenship and the teaching of democracy in schools*, Qualifications and Curriculum Authority, London.
- Dearden R. F. (1981), "Controversial issues in the curriculum", *Journal of Curriculum Studies*, 13, (1), s. 37–44.
- Fiehn J. (2005), *Agree to disagree: citizenship and controversial issues*, Learning and Skills Development Agency, London.
- Frank S. & Huddleston T. (2009), *Schools for society: learning democracy in Europe. A handbook of ideas for action*, Alliance Publishing Trust/ Network of European Foundations, London.
- Gross Z. & Davies L. (2015), *The contested role of education in conflict and fragility*, Sense Publishers, Rotterdam.
- Hess D. E. (2009), *Controversy in the classroom: the democratic power of discussion*, Routledge, London.
- Huddleston T. & Kerr D. (2006), *Making sense of citizenship: a continuing professional development handbook*, John Murray, London.
- Huddleston T. (red.) (2014), *Democracy in the making: good practices from five years of regional summer academies "Democracy at School and Human Rights in Action"*, Europarådet/ European Wergeland Centre, Strasbourg.
- Huddleston T. & Rowe D. (2015), "Discussion in citizenship", i Gearon L. (red.), *Learning to teach citizenship in the secondary school: a companion to school experience*, s. 94–103, Taylor and Francis, Abingdon.
- Kelly T. (1986), "Discussing controversial issues: four perspectives on the teacher's role", *Theory and Research in Social Education*, 14(2), s. 113–118.
- Kerr D. & Huddleston T. (red.) (2015), *Att verka i spänningsfält – Undervisa om kontroversiella frågor genom utbildning i demokratiskt medborgarskap och mänskliga rättigheter*, Europarådet, Strasbourg.

Lambert D. & Balderstone D. (2010), *Learning to teach geography in the secondary school: a companion to school experience*, Routledge, London.

Oxfam (2006), *Teaching Controversial Issues*, Oxfam, Oxford.

Philpott S. m.fl. (2013), "Controversial issues: to teach or not to teach? That is the question", *Georgia Social Studies Journal*, Spring 2011, 1, (1), s. 32–44.

Scarratt E. & Davison J. (red.) (2012), *The media teacher's handbook*, Routledge, Abingdon.

Shuayb M. (2012), *Rethinking education for cohesion: international case studies*, Palgrave Macmillan, London.

Soley M. (1996), "If it's controversial, why teach it?", *Social Education*, januari, s. 9–14.

Stradling R., Noctor M. & Baines B. (1984), *Teaching controversial issues*, Edward Arnold, London.

Wegerif R. (2003), "Reason and creativity in classroom dialogues", *Language and Education*, 19 (3), s. 223–237.

Wilkins A. (2003), "Controversy in citizenship is inevitable", *Citizenship News*, Learning and Skills Development Agency, London.

På internet

Association for Citizenship Teaching (ACT) (2014), CPD Module 9, Teaching about controversial issues: www.teachingcitizenship.org.uk/resource/act-citizenship-cpd-module-9-teaching-about-controversial-issues/; CPD Module B, Controversial issues in citizenship (Primary): www.teachingcitizenship.org.uk/resource/act-citizenship-cpd-module-b-controversial-issues-citizenship-primary/. Hämtat 29 juli 2016.

Bonnell J. m.fl. (u.å.), "Teaching approaches that help build resilience to extremism among young people", Office for Public Management/National Foundation for Educational Research: www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/182675/DFE-RR119.pdf. Hämtat 15 juli 2016.

Council for the Curriculum, "Examinations and Assessment" (u.å.), Teaching controversial issues at key stage 3: www.nicurriculum.org.uk. Hämtat 21 juli 2016.

Citizenship Foundation (2004), "Teaching about controversial issues": www.citizenshipfoundation.org.uk/lib_res_pdf/0118.pdf. Hämtat 17 juli 2016.

Clarke P. (2001), "Teaching controversial issues: a four-step classroom strategy for clear thinking on controversial issues": www.bced.gove.bc.ca.abed. Hämtat 18 juli 2016.

Crombie B. & Rowe D. (2009), "Dealing with the British National Party and other radical groups: guidance for schools": www.citizenshipfoundation.org.uk/lib_res_pdf/1338.pdf. Hämtat 13 juli 2016.

Department for Education (2015), "The Prevent duty – Departmental advice for schools and childcare providers": www.gov.uk/government/publications/protecting-children-from-radicalisation-the-prevent-duty, Department for Education, London. Hämtat 29 juli 2016.

Greater Manchester Police (GMP) (2010), "Teaching controversial issues to support the DfCSF toolkit on Prevent" (teacher training manual): <http://manchesterschoolsalliance.co.uk/assets/Teaching-Controversial-Issues-teacher-training-manual-.pdf>. Hämtat 22 juli 2016.

National Union of Teachers (NUT) (2015), "Education and extremism: advice for members in England and Wales": www.teachers.org.uk/files/prevent-strategy.doc. Hämtat 5 juli 2016.

Jamieson A. (2015), "The Prevent duty: addressing extremism in the classroom": www.sec-ed.co.uk/best-practice/the-prevent-duty-addressing-extremism-in-the-classroom/. Hämtat 24 juli 2016.

Pierpoint S. (2014), "How can schools prepare for discussions of controversial issues? (Part II)": <http://learnerlog.org/socialstudies/how-can-schools-prepare-for-discussions-of-controversial-issues-part-ii/>. Hämtat 25 juli 2016.

Personal, Social, Health and Economic Education Association (2013), "Teaching 'sensitive' issues": www.pshe-association.org.uk/content.aspx?CategoryID=1173. Hämtat 30 juli 2016.

Qualifications and Curriculum Development Agency (QCDA) (2010), "Community cohesion in action: a curriculum planning guide for schools": [www.globalfootprints.org/files/zones/teach/Key GL Documents/QCDAcommunitycohesion.pdf](http://www.globalfootprints.org/files/zones/teach/Key%20GL%20Documents/QCDAcommunitycohesion.pdf). Hämtat 18 juli 2016.

Richardson R. (2011), "Five principles on teaching about controversial issues": www.insted.co.uk/guide.html. Hämtat 4 juli 2016.

Försäljningsombud för Europarådets publikationer

BELGIEN

La Librairie Européenne –
The European Bookshop
Rue de l'Orme, 1
BE-1040 BRUXELLES
Tfn: + 32 (0)2 231 04 35
Fax: + 32 (0)2 735 08 60
E-post: info@libeurop.eu
http://www.libeurop.be

Jean De Lannoy/DL Services
c/o Michot Warehouses
Bergense steenweg 77
Chaussée de Mons
BE-1600 SINT PIETERS LEEUW
Fax: + 32 (0)2 706 52 27
E-post: jean.de.lannoy@dl-servi.com
http://www.jean-de-lannoy.be

BOSNIEN OCH HERCEGOVINA

Robert's Plus d.o.o.
Marka Marulića 2/V
BA-71000 SARAJEVO
Tfn: + 387 33 640 818
Fax: + 387 33 640 818
E-post: robertsplus@bih.net.ba

CANADA

Renouf Publishing Co. Ltd.
22-1010 Polytek Street
CDN-OTTAWA, ONT K1J 9J1
Tfn: + 1 613 745 2665
Fax: + 1 613 745 7660
Avgiftsfri tfn: (866) 767-6766
E-post: order.dept@renoufbooks.com
http://www.renoufbooks.com

KROATIEN

Robert's Plus d.o.o.
Marasovičeva 67
HR-21000 SPLIT
Tfn: + 385 21 315 800, 801, 802, 803
Fax: + 385 21 315 804
E-post: robertsplus@robertsplus.hr

TJECKIEN

Suweco CZ, s.r.o.
Klecakova 347
CZ-180 21 PRAHA 9
Tfn: + 420 2 424 59 204
Fax: + 420 2 848 21 646
E-post: import@suweco.cz
http://www.suweco.cz

DANMARK

GAD
Vimmelskaftet 32
DK-1161 KØBENHAVN K
Tfn: + 45 77 66 60 00
Fax: + 45 77 66 60 01
E-post: reception@gad.dk
http://www.gad.dk

FINLAND

Akateeminen Kirjakauppa
PO Box 128
Keskuskatu 1
FI-00100 HELSINKI
Tfn: + 358 (0)9 121 4430
Fax: + 358 (0)9 121 4242
E-post: akatilaus@akateeminen.com
http://www.akateeminen.com

FRANKRIKE

Kontakta direkt
Council of Europe Publishing
F-67075 STRASBOURG Cedex
Tfn: + 33 (0)3 88 41 25 81
Fax: + 33 (0)3 88 41 39 10
E-post: publishing@coe.int
http://book.coe.int

Librairie Kléber

1, rue des Francs-Bourgeois
F-67000 STRASBOURG Tfn:
+ 33 (0)3 88 15 78 88
Fax: + 33 (0)3 88 15 78 80
E-post: librairie-kleber@coe.int
http://www.librairie-kleber.com

GREKLAND

Librairie Kauffmann s.a.
Stadiou 28
GR-105 64 ATHINAI
Tfn: + 30 210 32 55 321
Fax: + 30 210 32 30 320
E-post: ord@otenet.gr
http://www.kauffmann.gr

UNGERN

Euro Info Service
Pannónia u. 58.
PF. 1039
HU-1136 BUDAPEST
Tfn: + 36 1 329 2170
Fax: + 36 1 349 2053
E-post: euroinfo@euroinfo.hu
http://www.euroinfo.hu

ITALIEN

Licosa SpA
Via Duca di Calabria, 1/1
IT-50125 FIRENZE
Tfn: + 39 0556 483215
Fax: + 39 0556 41257
E-post: licosa@licosa.com
http://www.licosa.com

NORGE

Akademika
Postboks 84 Blindern
NO-0314 OSLO
Tfn: + 47 2 218 8100
Fax: + 47 2 218 8103
E-post: support@akademika.no
http://www.akademika.no

POLEN

Ars Polona JSC
25 Obroncow Street
PL-03-933 WARSZAWA
Tfn: + 48 (0)22 509 86 00
Fax: + 48 (0)22 509 86 10
E-post: arspolona@arspolona.com.pl
http://www.arspolona.com.pl

PORTUGAL

Marka Lda
Rua dos Correeiros 61-3
PT-1100-162 LISBOA
Tfn: 351 21 3224040
Fax: 351 21 3224044
E-post: apoio.clientes@marka.pt
www.marka.pt

RYSKA FEDERATIONEN

Ves Mir
17b, Butlerova ul. – Office 338
RU-117342 MOSCOW
Tfn: + 7 495 739 0971
Fax: + 7 495 739 0971
E-post: orders@vesmirbooks.ru
http://www.vesmirbooks.ru

SCHWEIZ

Planetis Sàrl
16, chemin des Pins
CH-1273 ARZIER
Tfn: + 41 22 366 51 77
Fax: + 41 22 366 51 78
E-post: info@planetis.ch

TAIWAN

Tycoon Information Inc.
5th Floor, No. 500, Chang-Chun Road
Taipei, Taiwan
Tfn: 886-2-8712 8886
Fax: 886-2-8712 4747, 8712 4777
E-post: info@tycoon-info.com.tw
orders@tycoon-info.com.tw

STORBRITANNIEN

The Stationery Office Ltd
PO Box 29
GB-NORWICH NR3 1GN
Tfn: + 44 (0)870 600 5522
Fax: + 44 (0)870 600 5533
E-post: book.enquiries@tso.co.uk
http://www.tsoshop.co.uk

FÖRENTA STATERNA och CANADA

Manhattan Publishing Co
670 White Plains Road
USA-10583 SCARSDALE, NY
Tfn: + 1 914 472 4650
Fax: + 1 914 472 4316
E-post: coe@manhattanpublishing.com
http://www.manhattanpublishing.com

Council of Europe Publishing

F-67075 STRASBOURG Cedex

Tfn: + 33 (0)3 88 41 25 81 – Fax: + 33 (0)3 88 41 39 10 – E-post: publishing@coe.int – Webbplats: <http://book.coe.int>

Syftet med publikationen är att förbättra hanteringen av kontroversiella frågor i skolan. Detta för ungdomarnas bästa och för att bidra till att effektivisera utbildningen i demokratiskt medborgarskap och mänskliga rättigheter (EDC/HRE) samt till att skydda och stärka våra demokratier.

SWE

Europarådet är kontinentens ledande mänsklig-rättsorganisation. Det har 47 medlemsländer, av vilka 28 är medlemmar i EU. Alla medlemsländer i Europa-rådet har undertecknat Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna, ett fördrag som ska skydda rättssäkerhet, demokrati och mänskliga rättigheter. Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna övervakar genomförandet av konventionen i medlemsländerna.

www.coe.int

Europeiska unionen är ett unikt ekonomiskt och politiskt partnerskap mellan 28 demokratiska europeiska länder. Syftet är att skapa fred, välbefinnande och frihet för ländernas 500 miljoner invånare – i en rättvisare och tryggare värld. EU-länderna har inrättat organ som ska styra EU och anta EU:s lagstiftning. De viktigaste är Europaparlamentet (som företräder medlemsstaternas invånare), Europeiska unionens råd (som företräder de nationella regeringarna) och Europeiska kommissionen (som företräder EU:s gemensamma intressen).

<http://europa.eu>

<http://book.coe.int>

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE